

Kaposvári Egyetem
Pedagógiai Kar

**Magatartási,- és tanulási zavarok hatásainak
vizsgálata az Emberi Erőforrások
Minisztériuma
Zalaegerszegi Gyermekotthonában**

Tudományos Diákköri Dolgozat

Konzulens: Kátainé Lusztig Ilona
egyetemi tanársegéd

Szerző: Hodosi Zsófia
Gyógypedagógia BA szak
Tanulásban akadályozottak
pedagógiája szakirány
III. évfolyam (nappali képzés)

Kaposvár
2014

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. Célkitűzések és a hipotézisek megfogalmazása	4
2. A magatartási zavarok	5
2.1 A magatartási zavarok okai	5
2.2 A magatartási zavarok tünetei	8
2.3 A magatartási zavarok formái	9
3. A tanulási zavarok	10
3.1 A tanulási zavarok okai	11
3.2 A tanulási zavarok típusai	12
4. Speciális szükséglet a gyermekvédelemben	13
5. Kutatás	15
5.1 Kutatásmódszertan	15
5.2 Az intézmény bemutatása	16
5.3 A pszichológusokkal készített interjúk	18
5.4 A pedagógusokkal készített interjúk	19
5.5 A csoportokkal készített interjúk	20
5.5.1 I. csoport	20
5.5.2 II. csoport	23
5.5.3 III. csoport	28
5.5.4 IV. csoport	33
5.5.5 V. csoport	38
5.5.6 VI. csoport	41
5.6 Csoportok összehasonlítása	45
6. Összegzés - Javaslattétel	48
Irodalomjegyzék	50
Mellékletek	51

Bevezetés

„A példakép modell, akivel érzelmileg azonosul a gyermek, illetve a serdülő, akinek gondolkodásmódja, véleménye, viselkedése saját életében mintául szolgálhat. A példakép sajátosságai beépülnek a serdülő én-ideáljába, annak fontos részét alkotják. Hatással lehet a pályaválasztásra, a tanuláshoz és később a munkához való viszonyára, világnézetének, erkölcsi magatartásának alakulására. Saját és mások tetteit hozzá méri, a társak és a felnőttek értéklésében viszonyítási alapot jelent.”¹

Ugyanígy alakul a példakép választása egy olyan gyermek esetében is, aki a serdülőkor közepén jár, súlyos disszociális tüneteket mutat és egy speciális gyermekotthonban él?

Zalaegerszeg külvárosában található egy speciális gyermekotthon, azon állami fenntartású intézmények egyike, amely, az 1997-es gyermekvédelmi törvény alapján, felvállalja a súlyos személyiségfejlődési zavarokkal, beilleszkedési zavarokkal vagy pszichoaktív szerekekkel küzdő gyermekek nevelését.

A 2012/2013-as tanévben, másodéves gyógypedagógia szakos hallgatóként, a Gyermekvédelem kurzusomra készített dolgozatom okán volt lehetőségem először betekinteni az otthon életébe. Ekkor még csak a VI-os csoport tagjaival ismerkedhettem meg. Ennek a csoportnak a feladata, hogy az otthonba bekerülő gyermekeket befogadja az első időszakban, pár hónap múlva innen kerülnek át a végleges csoportjukba a fiúk. A velük történt beszélgetésem után döntöttem úgy, ha lesz lehetőségem rá, visszatérek az otthonba, hogy jobban megismerhessem az ott élő fiatalok mindennapjait és élettörténetét. A korábban, csoporttársammal elkészített TDK dolgozat alapján már tudtam, milyen mély ismeretekre tehetek szert, így már csak az igazgatói engedélyre volt szükségem, hogy hozzákezdhesek a kutatás megvalósításához. Ezt az engedélyt 2013. év elején sikeresen megkaptam.

A témaválasztásom az érdeklődésem mellett azzal is indokolható, hogy napjainkban egyre magasabb azon fiatalok száma, akik valamilyen beilleszkedési vagy magatartási problémával küzdenek. Speciális gyermekotthonba pedig azok kerülnek, akiknek viselkedését a környezete már nem tudta tovább tolerálni vagy deviánssá váltak. A beilleszkedési-, és maga-

¹ Siklós László (1979): Neveletlenek. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, p. 75.

tartási problémák pedig a legtöbb esetben együtt járnak tanulási problémákkal is. Így társultak a témaválasztásomban a tanulási zavarok a magatartási zavarokhoz.

1. Célkitűzések és a hipotézisek megfogalmazása

A kutatásomat két fő célkitűzés mentén folytattam. Leendő pedagógusként érdekelték azok a pedagógiai módszerek, amelyekkel a pedagógusok és a nevelők a fiatalokat, az otthonban eltöltött 1-2 évük alatt, formálni tudják, hogy szabadulásukat követően sikeresen meg tudják állni a helyüket az életben és úgy kerüljenek vissza a „kinti világba”, mint a társadalom hasznos tagjai.

A második célkitűzésem arra vonatkozott, hogy szerettem volna releváns képet kapni arról a kapcsolatról, ami ez idő alatt a fiatalok és nevelők között kialakul. A fiúk a hátuk mögött lévő negatív tapasztalatokkal képesek-e megbízni nevelőikben, probléma esetén könnyen fordulnak-e hozzájuk? Példaképként tudnak-e tekinteni a fiatalok az előttük pozitív példát mutató nevelőre?

A kutatási tervemet megírásakor hipotézisemben feltételeztem, hogy a pedagógusok és a nevelők kezében kevés hatékony eszköz áll az otthon dolgozói kezében arra, hogy a fiatalkorúak tanulási-, és magatartási problémáit a háttérbe tudják szorítani.

A második hipotézisem a fiatal és a nevelője kapcsolatára vonatkozott. Feltételezésem szerint a fiatalok életére jelentős hatással vannak az egyes csoportokban dolgozó nevelők. Példaképként szolgálhatnak a fiúk számára, amely példa segítheti őket abban, hogy az otthonból való kikerülésüket követően könnyebben és sikerebben megállják a helyüket.

Hipotézisek:

- 1) A pedagógusok és nevelők kezében kevés hatékony eszköz van, a tanulási és viselkedési zavarok háttérbe szorítására.
- 2) A fiatalok életére jelentős befolyással vannak a nevelők. A fiatalok többsége példaképként tekint rájuk.

2. A magatartási zavarok okai, tünetei, típusai

„A *személyiség* az ember viszonylag állandó sajátosságainak /személyiségvonásainak/ organizációja, ahogyan a környezetében való kölcsönhatásban megnyilvánul.”²

„*Viselkedés*en azoknak a cselekvéseknek az együttesét értjük, melyekkel a szervezet úgy kíván a külső környezetre hatni, hogy annak állapotát módosítsa, vagy saját helyzetén változtasson a környezethez való viszonyát módosítandó.”³

A *magatartásról* elmondhatjuk, hogy, a viselkedéssel szemben, tartósan jellemzi a személyiséget, mivel a magatartás visszahat az alkalmi viselkedésre, befolyásolja, meghatározza azt.⁴

2.1 A magatartási zavarok okai:

A magatartási zavarokkal küzdő fiatalokra jellemző a szociális beilleszkedésükhöz kapcsolódó társas magatartásuk, az erkölcsi életük, életvitelük, érzelmi életük kiszámíthatatlansága. A magatartási zavarok hátterében bio-pszicho-szociális ártalmak állnak.

A *környezet* az, ahonnan a magatartászavart mutató fiatal a tanulási szokásait és a motívációit hozza.⁵ Előfordulhat, hogy nem megfelelő a kapcsolata a szüleivel, szűkebb környezetével, családjával, nevelőivel.

Az anya és gyermeke közötti nem megfelelő kapcsolat, a kötődés zavara komoly magatartási zavarokat okozhat a gyermek későbbi életében. Az emberi kapcsolatok kialakításának alapja a gyermekkori kötődés. Az ekkor szerzett élmények modellként rögzülnek a személyiségben, meghatározva, felnőttként hogyan keressük mások közelségét, hogyan érzünk és viselkedünk kapcsolatainkban. A gyermek jelzéseire érzékeny, szükségleteit kielégítő, biztonságot nyújtó, szükség esetén a gyereke megnyugtatóására is képes szülői magatartás biztonságos kötődés kialakulásához vezet. Ha az anya kevés érzékenységet mutat a baba felé, vagy félreértelmezi jelzéseit, érzelmileg hol elérhető, hol pedig elutasító, akkor a gyermek nem

² Nagy Sándor, Bencédy József, Kiss Árpád, Ágoston György (1979): Pedagógiai Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, p.102.

³ J. Piaget (1988): A viselkedés, mint a fejlődés hajtóereje. Akadémiai Kiadó, Budapest, p.15.

⁴ Zsidi Zoltán (1995): Miért tette? Saját kiadás, Nagykanizsa, p.13.

⁵ Dr. Buda Béla (1998): A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, p.303-304

tudja megtapasztalni a biztonságot, bizonytalan kötődésűvé válhat. A gyermekkori biztonságos kötődés megalapozza a későbbi biztonságosnak érzett kapcsolatokat. Az anya-gyermek kötődés sérülése nyomot hagy a személyiségen, kapcsolati zavarokhoz vezethet. A szülők válása, a gyermek fizikai vagy érzelmi bántalmazása, és hasonló életesemények a biztonságosan kötődő gyermekre negatív hatásúak, kötődését bizonytalanná módosíthatják.⁶

Abban az esetben, ha a gyermek olyan családba születik, amely a társadalmi normáktól eltérést mutat, a fiataalt elveszik a családjától és intézeti nevelésbe veszik. Ekkor hiányozni fog az a megerősítést nyújtó kapcsolat, amely az anya és a gyermek között kialakulhat. Ehelyett az édesanya szerepét egy vagy több nővér, gondozó fogja betölteni, nem lesz a gyermek életében egy olyan személy, aki biztos pontot jelenthet a számára. Kiskorában elveszít egy olyan társadalmilag elfogadott mintát, amelyre későbbi kontaktusait építhetné, így ez érzelmi elcsúszáshoz vezethet.⁷

A gyermek szocializációja során az anya-gyermek kapcsolaton kívül fontos szerepet kap a családi rendszer is, mint elsődleges szocializációs közeg. Ha ebben a folyamatban törés keletkezik, az sok esetben örökre megoldhatatlan problémát generál. Kutatások kimutatták, hogy az antiszociális, deviáns magatartású fiatalok nagy része mögött hátrányos helyzetű családok állnak.⁸ Ha a gyermek lemarad a szociális tanulásban, akkor problémát fog számára az is okozni, hogy a hozzá eljutó ismereteket feldolgozza. A szociális tanulás szakaszában, ha az információ felvételét nem tudja a gyermek megfelelően véghezvinni, akkor lemarad a társaitól. Ebből a lemaradásból pedig magatartászavar keletkezhet.

A *biológiai ártalmak* alatt az öröklött tulajdonságokat, képességeket, betegségeket értjük. Több kutató szerint a magatartási zavarok hátterében genetikai problémák is állnak. Mivel a zavar előfordulása a fiúknál 3-szor gyakoribb, mint a lányoknál, ezért feltételezik azt, hogy a háttéri tényezők között a nemi különbség is erős befolyással bír. Ezek a zavarok az X-kromoszóma rendellenességeire vezethetőek vissza és mivel a fiúknál csupán egyetlen X-kromoszóma van, így ennek a hibája nem javítható. A nőneműeknél viszont a két X megléte korrekcióra adhat lehetőséget. Több kutatás igazolta azt is, hogy elsősorban az apáknál fi-

⁶ Siklós László (1979): *Neveletlenek*. Móra Könyvkiadó, Budapest, p.6.

⁷ Zsidi Zoltán (1995): *Miért tette?* Saját kiadás, Nagykanizsa, p.17.

⁸ Zsidi Zoltán (1995): *Miért tette?* Saját kiadás, Nagykanizsa, p.39.

gyelhető meg hasonló probléma, mint a gyermekeknél. Viszont sok megfigyelés utal arra is, hogy ennek a funkciózavarnak a közvetlen módon való öröklése nem lehetséges.⁹

A szakemberek között sokan gondolják úgy, hogy a magatartási zavarok hátterében *biokémiai okok* is állhatnak, például veleszületett temperamentumproblémák. „Ennek oka az idegsejtek közötti ingerületi kapcsolatot biztosító neurotranszmitterek hiányos vagy csökkent volta. Az agyban több tucatnyi ilyen anyagot izoláltak, legismertebb a szerotonin, az adrenalin és a dopamin.”¹⁰ Ezeknek az ingerület átviteli anyagoknak a mennyisége az idegrendszer éréseével változik. Ez magyarázhatja azt is, miért változik a magatartászavart mutató fiatal állapota idősebb korára.

A neurotranszmitterek mellett az oki tényezők között szerepel még a homloklebeny is, mivel az agynak ez a területe felelős a figyelem irányításáért és az információ feldolgozásáért. Itt történik az ingerek szétválogatása, a cselekvések megtervezése és az idő becslése. Ha ez nem megfelelően működik, a gyermek nehezen tudja megtervezni a magatartását, nem látja be cselekedetének következményeit, rosszul működik az önszabályozás és az önirányítás. Sok gyermek agyát vizsgálták a kutatók, akik figyelemhiánnyal és hiperaktivitással küzdenek. Agyuknak a homloklebenyi részéről, amely a magasabb szintű intellektuális és szociális tevékenységekért felelős, illetve az ahhoz kapcsolódó belsőbb agyi struktúrákról kiderült, hogy átlagban 10%-kal kisebbek, mint a neurotipikus gyermekeké.¹¹

„Az inadaptáció reverzibilis, a károsodás bármelyik szakaszában korrigálható vagy kompenzálható, akkor, ha valaki, vagy intézmény az ártalmakat részben ellensúlyozni tudja.”¹²

⁹ Verterné Balog Angelika (2006): Ajánlások a pszichés fejlődés zavaaraival küzdő gyermekek kompetencia alapú fejlesztéséhez I. .suliNova Kht., Budapest, p.9.

¹⁰ Verterné Balog Angelika (2006): Ajánlások a pszichés fejlődés zavaaraival küzdő gyermekek kompetencia alapú fejlesztéséhez I. .suliNova Kht., Budapest, p.11.

¹¹ Verterné Balog Angelika (2006): Ajánlások a pszichés fejlődés zavaaraival küzdő gyermekek kompetencia alapú fejlesztéséhez I. .suliNova Kht., Budapest, p.9.

¹² Volentics Anna (1999): Gyermekvédelem és reszocializáció. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, p.95.

2.2A magatartási zavarok tünetei ¹³

Motorikus területen jelentkező tünetek:

A gyermekekre jellemző, hogy nehezen tud egy helyen, türelemmel ülni. Gyakran fészkelődik közben és keres olyan tárgyakat, amelyekkel közben játszhat. Sok esetben képtelen arra, hogy a feladatmegoldást a helyén végezze el, sokszor elhagyja azt, vagy kirívó esetben a teremben rohángál. „Hiperaktivitása” nem csak a motorikus, hanem a verbális területekre is kiterjed. Állandó mozgásban van, de ez a mozgás a legtöbb esetben céltalanul történik. Aludni is keveset tud, közben is gyakran mozog álmában.

Az impulzivitás területén jelentkező tünetek:

A fiatal sokszor nem várja meg, míg a kérdést, instrukciót felteszik neki, már előre válaszol. Kitartása és a várakozásra való képessége gyenge. Viselkedése sokszor kiszámíthatatlan. Nevelésekor, oktatásakor a büntetésre és a dicséretre sem reagál. Sokszor minden kiváltó ok nélkül vannak agresszív kitörései.

A figyelem jellegzetességei a magatartás-zavaros gyermekeknél:

Figyelme gyakran hullámzó, bármilyen külső ingerrel könnyedén elterelhető, a gyermek nem képes a részletekre koncentrálni. A hozzá szóló utasításokat nem követi. Játék -, és feladathelyzetben nehezen tartható, elkezdett tevékenységeit összecsapja, gyakran csapong. Érdeklődése tág körű, de a tartóssága alacsony.

Koordinációs, motorikus nehézségeik:

Mozgása rendezetlenebb, koordinálatlanabb, merevebb. Mozgásfejlődése a normál gyermekétől jelentősen eltér, gyakran akár egész lépcsőfokok is kimaradhatnak. Nagymozgásainak merevsége és rendezetlenségéből adódóan a finommotorikája is sérülhet.

¹³ Verterné Balog Angelika (2006): Ajánlások a pszichés fejlődés zavaaraival küzdő gyermekek kompetencia alapú fejlesztéséhez I. .suliNova Kht., Budapest, p.7-8.

A pszichés problémák tünetei:

A magatartási zavarral küzdő gyermekekre a szófogadatlanlás és az ellenállás jellemző. Sokszor makacs, engedetlen, öntörvényű és még a saját hibájából is képtelen tanulni. Jellemző rá az erős önállóság, a fokozott függetlenségre való törekvés. Többnyire nem fűzik erős kapcsolatok a családjához, így nem okoz számára nehézséget az, hogy elszakadjon tőlük. A gyermek fokozottan igényli a szabályokat és a korlátokat, de sokkal nehezebb betartatni velük ezeket. Szociális problémáikat tükrözi az, hogy annak ellenére, hogy könnyen barátkozik, ezeket a baráti kapcsolatokat megtartani sokszor képtelen. Szívesebben barátkozik nála fiatalabbakkal, mert őket könnyebben tudja irányítani, mint saját kortársait, de a felette lévő uralkodást nem tűri el.

Hangulata ingadozó, érzelmileg labilis. Jellemző rá a túlérzékenység, a túlzott reakció az ingerekre. Kudarctűrése alacsony. Rendkívül ingerlékeny, lobbanékony, hirtelen haragú.

2.3A magatartási zavarok formái¹⁴:

Hiperkinetikus zavarok:

Megnyilvánulása az első 5 évre tehető. Legjellemzőbb rá a feladatok, tevékenységek közötti csapongás, figyelmetlenség, impulzivitás, meggondolatlanlás. Társuló tünetként előfordul a beszédkézség és a pszichomotoros fejlődés késése is.

Viselkedési zavarok:

Primer tünete a visszatérő és tartós disszociális, agresszív vagy dacos magatartásforma. Viselkedése eltér a kortársakétól. A szabályokat nem tartja be, durván áthágja. Viselkedése súlyosabb, mint egy gyerekcsíny és hosszabb ideig is tart.

¹⁴ Verterné Balog Angelika (2006): Ajánlások a pszichés fejlődés zavaival küzdő gyermekek kompetencia alapú fejlesztéséhez I. .suliNova Kht., Budapest, p.6-7.

Kevert magatartási és emocionális zavarok:

Az agresszív és disszociális magatartáshoz depresszió, szorongás, vagy más emocionális zavarok társulnak.

Jellegzetesen gyermekkorban kezdődő emocionális zavarok:

Kóros védekezési mód, vagyis a gyermek kóros viselkedést produkál annak érdekében, hogy kitöréseit visszafojtsa. Ide sorolható a szeparációs szorongás, a fóbiás szorongás és a szociális szorongás.

A szocializáció jellegzetesen gyermek- és serdülőkorban jelentkező zavarai:

Heterogén tünetcsoport. Jellemzője a szociális funkció rendellenessége, de más fejlődési terület zavara nem társul hozzá. Legtöbb esetben a környezeti zavarok okozzák.

Tic-zavarok:

Önkéntelen, gyors, visszatérő, nem ritmusos motoros mozgás vagy hangformálás. Kezdeté hirtelen és céltalan. A stressz fokozza, az alvás megszünteti.

3. Tanulási zavarok

Sarkady Kamilla és Zsoldos Márta szerint "tanulási zavarnak tekintjük azt az — intelligenciaszint alapján elvárhatónál lényegesen — alacsonyabb tanulási teljesítményt, amely neurológiai deficit vagy funkciózavar talaján jön létre, sajátos kognitív pszichológiai tünetegyüttessel. Ezek a részképességzavarok alapvetően nehezítik az iskolai tanulás során az olvasás, írás és/vagy matematika elsajátítását. A teljesítménykudarok másodlagos neurotizációhoz vezetnek. A tanulási zavar a legkorábbi időszakban alakul ki és tünetei felnőttkorban is fellelhetők. Kognitív és tanulási terápiával jól befolyásolható. Társuló tünetként megjelenhet enyhe értel-

mi fogyatéknál, érzékszervi sérülésnél és beszédhibáknál. Ezekben az esetekben is (specifikus) tanulási zavarról beszélünk.”¹⁵

3.1A tanulási zavarok okai:

*Fiziológiai – neurológiai diszfunkciók/ organikus ok*¹⁶:

Lepp, Gölnitz és Sielber 1964-ben végzett kutatásával megállapította, hogy ha a terhesség 6. hónapja és az 1. életév között enyhe agykárosodás következik be, az deficitet okozhat.

Neuhausser 1980-ban azt vizsgálta, hogy ha a központi idegrendszer sérülései felismerhetők, akkor következmény nélkül gyógyíthatóak is lesznek. Tehát ha később jelentkeznek is a tünetek, azokért akkor sem tehető felelőssé a sérülés.

Sieber szerint a funkciózavar és a környezet interakciójából következnek a tünetek, tehát az okok mögött organikus és környezeti okok is rejlenek.

Ha a környezet reakciója negatív, abban az esetben minden sérülés és ok nélkül felléphetnek a tanulási,- és magatartási zavarok.

Az intrauterin vagy a kora gyermekkorban bekövetkezett sérülések, normál intelligencia mellett, kimutatható organikus elváltozás nélkül is okozhatnak tanulási problémákat.

A környezeti, pszichoszociális tényezők nagymértékben befolyásolják a tanulási zavarok kialakulását.

*Pszichológia – pszichiátriai ok*¹⁷:

A tanulási zavar hátterében gyakran állhat az érzékszervi működés és az érzékek közötti asszociáció hiányos szerveződése.

A.M. Frostig¹⁸ vizsgálata szerint a zavarok hátterében az alap kultúrtechnikák elsajátításának problémája áll. A perceptuális folyamatok elégtelen működése és ennek következtében létre-

¹⁵ Sarkady Kamilla –Zsoldos Márta (1992-1993): Konceptcionális kérdések a tanulási zavarok körül. In.: Magyar Pszichológiai Szemle (3-4), Akadémiai Kiadó, Budapest, p.264.

¹⁶ Dr. F. Földi Rita (2004): Hiperaktivitás és tanulási zavar. Comenius Bt., Pécs, p.37.

¹⁷ Dr. F. Földi Rita (2004): Hiperaktivitás és tanulási zavar. Comenius Bt., Pécs, p.39-41.

jövő érzékszervi integráció hiányossága. Amennyiben az érzékszervi és motoros funkciók nem kielégítő összerendezettsége áll fent, akkor a létrejött tapasztalat nem megbízható. Ekkor a gyermek tapasztalatszerzése nem lesz sikeres. Ebben az esetben a tevékenységüket nem fogja sikerélmény követni és a motivációjukra is redukáló hatással van.

1963-ban Frostig fejlődés-lélektani megközelítésből vizsgálta a tanulási zavarokat. A vizsgálata alapján hozta létre a róla elnevezett vizuális percepció vizsgálatot. Frostig Piaget fejlődési szakaszait vette vizsgálatának alapjául. Megegyeztek abban, hogy a 2. életévig tartó időszakot, a szenzomotoros intelligencia szakaszát tartják meghatározónak az alapvető készségek kialakulásában. Alapkészségek közé sorolta a külvilág észlelését, a környezetben való mozgást és a manipulációt.

J. Ayres a tanulási zavarok szempontjából a legfontosabbnak a szenzoros és motoros rendszerek koordinációját ítéli¹⁹.

Kulturális és pedagógiai tényezők:

A pedagógiai tényezők közül kiemelkedik a természetes mozgás szerepe, mivel ennek elégtelen fejlődése esetén az észlelési folyamatok és a szenzoros integráció is sérül.

Kulturális tényező pedig az, hogy a korai fejlődés kritikus szakaszában az alultápláltság csökkenti az agy növekedését és gátolja az intellektuális fejlődést.

3.2A tanulási zavarok típusai²⁰:

A tanulási zavarok típusait a BNO csoportosítja a következőképpen:

- a) Meghatározott olvasási zavar (dyslexia): Az olvasási készségek fejlődésének szignifikáns és meghatározott romlása, nem írható kizárólag a látásélesség, szellemi érettség, vagy nem megfelelő iskoláztatás rovására. Az olvasáshoz szükséges részfeladatok, szófelismerés, orális olvasási készségek, olvasásértési készség, elsajátítása mind sé-

¹⁸ Pinczésné dr. Palásthy Ildikó (2004): Tanulási zavarok, fejlesztő gyakorlatok. Pedellus Kiadó, Budapest, p.8

¹⁹ Gerebenné Várbíró Katalin (1995): A tanulási zavarok jelenségének gyógypedagógiai pszichológiai értelmezése, In.: Zászkaliczky Péter: „...Önmagában véve senki sem...”: Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és határtudományainak köréből, BGGYF, Budapest, p.224

²⁰ Népjóléti Minisztérium (1995): BNO-10 - A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása. Budapest, p.337-338.

rült. Helyesírási nehézségek gyakran társulnak meghatározott olvasási zavarokkal, ami serdülőkorra is megmarad, annak ellenére, hogy az olvasásban javulás tapasztalható. Az olvasás fejlődési zavarait rendszerint megelőzi a beszéd és nyelvi fejlődés zavara. Társuló emocionális és viselkedészavarok gyakoriak az iskoláskorban.

- b) Az aritmetikai készségek zavara (dyscalculia): Az aritmetikai készségek károsodása alakul ki, ami nem magyarázható egyszerűen mentális retardációval, vagy nem megfelelő oktatással. A zavar vonatkozik alapvető feladatokra, mint az összeadás, kivonás, szorzás, és osztás, illetve kevésbé érinti a sokkal absztraktabb feladatokat, mint az algebra, trigonometria, geometria vagy kalkuláció.
- c) Az írás zavara (dysgraphia): A legszembetűnőbb a specifikus és szignifikáns sérülés a helyesírási készségek fejlődésében, miközben az olvasás meghatározott zavara nem észlelhető, és nem magyarázható mentális visszamaradottsággal, látászavarral vagy nem megfelelő iskoláztatással. A szóbeli és írásbeli helyesírás, betűzés egyaránt érintett.

Az olvasási-, és írási zavarok együttesen is járhatnak.

A legújabb leírások már nem a problémás területeket tárgyalják, hanem az információ feldolgozás folyamata áll a középpontban. Ez alapján bemeneti (input) és kimeneti (output) csoportokat képeznek.

Bemeneti csoport: vizuális és auditív percepció zavar, szerialitás, fogalommegértés, organizáció, memóriazavar.

Kimeneti csoport: nyelvi zavarok, mozgászavar (nagy,- és finommozgások), szem-kéz koordináció zavara.

4. Speciális szükséglet a gyermekvédelemben²¹

A gyermek védelméről az 1997-es évi XXXI. törvény gondoskodik.

57.§ (3) A *gyermekotthon* gondoskodik az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és tartós nevelésbe vett gyermek felvételéről, és erről tájékoztatja a gyámhivatalt, a gyermekjóléti szolgálatot és a területi gyermekvédelmi szakszolgálatot, gondoskodik az utógondozói ellá-

²¹ 1997.évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

tásban részesülő fiatal felnőtt, valamint az átmeneti gondozásban részesülő gyermekének felvételéről, és erről értesíti a területi gyermekvédelmi szakszolgálatot.

15. § (3) A személyes gondoskodás keretébe tartozó *gyermekvédelmi szakellátások*:

- a) az otthont nyújtó ellátás,
- b) az utógondozói ellátás,
- c) a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás.

Veszélyeztetettség: olyan- a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi, vagy erkölcsi fejlődését gátolja, megakadályozza.

A törvény 6.§-nak 4. bekezdése alapján a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön.

A 7.§ 2. bekezdése szerint a gyermeknek joga van – örökbefogadó családban vagy más, családot pótló ellátás formájában – a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelemhez.

A 9.§ 3. bekezdésében kimondják, hogy a speciális gyermekotthonban vagy a gyermekotthon speciális csoportjában elhelyezett gyermeket- helyzetére való tekintettel – fokozott védelemben kell részesíteni.

9.§ (4) a, b) A *speciális gyermekotthonban* elhelyezett gyermek egészségügyi ellátására, személyisége korrekciójához szükséges terápiára az állapotának megfelelő és a többi gyermek biztonságát védő módon, továbbá gondozása és nevelése során jogait, személyes szabadságát korlátozó intézkedések alkalmazására csak feltétlenül indokolt esetben önmaga vagy mások veszélyeztetése esetén kerülhet sor.

53.§ (2) b) Otthont nyújtó ellátás keretében *speciális ellátást* kell biztosítani:

- a) a súlyos személyiségfejlődési zavarokkal küzdő, illetve súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket mutató gyermek
- b) a súlyos beilleszkedési zavarokat vagy súlyos antiszociális magatartást tanúsító gyermekkorú elkövető
- c) az alkohol, drog és egyéb pszichoaktív szerekkel küzdő gyermek számára.

53.§ (3) A speciális ellátás kiterjed a gyermek korához, állapotához és szükségleteihez igazodó oktatásra, szakképzésre, foglalkoztatásra, valamint ápolásra, szocializációjára és reszocializációjára, továbbá rehabilitációs és rehabilitációs kezelésére is.

58§ (2) A speciális gyermekotthonban vagy a gyermekotthon speciális csoportjában a gyermek teljes körű ellátásának időtartama csak kivételesen indokolt esetben haladhatja meg a két évet.

81/A. § (1) a nevelési felügyeletre vonatkozóan: ha az ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermek egészségi vagy pszichés állapota következtében saját vagy mások életét, egészségét közvetlenül veszélyeztető magatartást tanúsít és ez csak teljes körű ellátásának azonnali, zárt körülmények közötti felügyeletével hárítható el, a speciális gyermekotthon vezetője a gyermeket személyes szabadságában korlátozhatja.

5. Kutatás

5.1 Kutatásmódszertan

A kutatási tervet megírásakor alkalmazott módszerekként az adatgyűjtést, a megfigyelést, az interjúkészítést és a kérdőíves megkérdezést választottam. Először a szakirodalmakból tájékozódtam, melyekhez az egyetemi könyvtár és a zalaegerszegi Pedagógiai Intézet könyvtára állt rendelkezésemre.

A kutatás megvalósításához legelőször engedélyt kellett kérnem a gyermekotthon igazgatójától. A kutatás megvalósítása során az intézményben tett látogatásaimat a 3-as csoport nevelője, Takács Tamás segítette.

Második módszerként a megfigyelést jelöltem meg. Több alkalommal volt arra lehetőségem, hogy a fiatalok hétköznapijaiban részt vehessek, például a tanóráikon és a délutáni csoportfoglalkozásokon. Így, amikor az interjú elkészítéséhez kezdtem, már ismerősként ültek le velem szembe a fiatalok „beszélgetni”.

Harmadik eszközként az interjúztatás mellett döntöttem. Az otthon pszichológusaival, egy tanítóval és egy gyógypedagógussal és a nevelőkkel félig strukturált-, míg a fiúkkal strukturált interjút készítettem.

A kutatásom során rögzített interjúkat kóddal láttam el. A nevelőket számmal láttam el attól függően, hogy hányas számú csoportban végzik munkájukat. Az otthon lakóival felvett interjúk, az előbbi elv alapján, ugyanezeket a római számokat kapták, kiegészítve egy arab számmal, amely a csoportban elkészített beszélgetések sorszámát jelölik.

Az otthonban 48 fiatal van hivatalosan elhelyezve, a valós létszámuk pedig 41. 34 fiatalkorúval készítettem interjút, 3-an nem szerettek volna részt venni a felmérésben, 4 fiatal pedig a szünet miatt a családjánál tartózkodott. Az otthonban létszámban lévő, de valójában az Aszódi Javítóintézetben elhelyezett fiatalok száma 2 fő. Szökésben jelenleg 3, előzetesen pedig 2 fiú van.

5.2 Az intézmény bemutatása²²

A Művelődési Minisztérium 1966-ban a veszélyeztetett környezetben élő fiatalkorúak számának növekedése miatt határozta el, hogy Zalaegerszegen fiúnevelő intézetet létesít. Erre a célra Zala Megye Tanácsa 9 ha. 8196 m² területet bocsátott rendelkezésre.

1968-ban kezdődött a 160 férőhelyes intézet építése. Az üteme lassú, bizonyos korszerűséget, esztétikai, statikai szempontokat figyelmen kívül hagyva épült meg.

1970 augusztusában volt a műszaki átadás, a dolgozók létszáma ekkor 31 fő.

Az intézet 1970. szeptember 1-én kezdte meg működését, mint a Művelődési Minisztérium 3. számú Fiúnevelő Intézete.

Az épületegyüttes biztosította nyolc 20-20 fős csoport otthoni elhelyezését, iskolai oktatását és szakmai képzését. Az iskolai és szakmai oktatást üvegház és külső üzemek biztosították.

Az intézet zárt jellegű volt, a fiúk 18 éves korukig tartózkodhattak itt.

Az 1985. december 31-i állapotnak megfelelően 47 pedagógus állományú, 11 adminisztratív, 25 technikai dolgozó biztosította a nevelő-oktató munka feltételeit és az intézet működését.

A 1990-es évektől az engedélyezett létszám fokozatosan csökkent 92-re, majd a módosító Alapító Okirat 52 férőhelyre.

2000. év szeptemberétől a felügyeleti szerv utasítására a férőhelyek száma 15 lett, az engedélyezett dolgozói létszám 28 fő. A fiatalok a szolgálati lakásokban létrehozott két lakásotthonban lettek elhelyezve.

²² Emberi Erőforrások Minisztériuma Zalaegerszegi Gyermekotthonának Szervezeti és Működési Szabályzata

A 2002 januárjában megjelent Alapító Okirat 24 főben határozta meg férőhelyeink számát, így még egy lakásotthont nyitottunk, biztosítva a differenciáltabb szakellátást.

A 2012-ben megújított Alapító Okirat alapján a férőhelyek számát 48-ra növelték, mellyel az intézmény teljesítménymutatója is megegyezik.

Az intézmény a gyermekvédelmi szakellátás keretében otthont nyújtó ellátásként speciális gyermekotthoni ellátást biztosít 12. életévét – kivételesen indokolt esetben 10. életévét - betöltött, súlyos beilleszkedési, magatartási vagy tanulási zavarokkal küzdő, átmeneti vagy tartós nevelt, fiúk számára.

Az otthonban elhelyezett kiskorúak számára gondoskodik a viselkedés- és személyiségkorrekciós terápiák, fejlesztő, prevenciós és rehabilitációs foglalkozások, általános iskolai nevelés, oktatás, szakmunkásképző iskolai, ill. szakiskolai nevelés-oktatás biztosításáról.

Az otthonban a diagnosztikai és terápiás munka keretében történik az ellátottak magatartási és beilleszkedési zavarainak, tanulási nehézségeinek, továbbá ezek okainak feltárása - valamint ezek korrekciója. E tevékenységi kört a szakértői csoport és a nevelési egységek végzik.

A szakértői csoport növendékügyi előadó, családgondozó, továbbá pszichológus, pszichiáter és orvos szakemberekből áll. Elkészíti - a nevelőtanár bevonásával - az ellátottakra vonatkozó komplex fejlesztési programot, az egyéni gondozási - nevelési tervet, gondoskodik a szakspecifikus ellátásról. A kiegészítő diagnosztikai tevékenységet követően az OGYSZB szakvéleményével összhangban, team munkában meghatározza és dokumentálja a fejlesztési irányokat, majd 6 havonta vagy szükség esetén értékeli a fejlődés ütemét, és korrekciós javaslatokat tesz. Az értékelhető családi kapcsolatokat bevonja a fejlesztési program sikeréért.

A nevelési egység megszakítás nélkül működő szervezeti egység. Színtere az ellátottak személyiségfejlesztésének, viselkedési és tanulási korrekciójának. Szociális teret biztosít az életgyakorlatok készségszintű elsajátításához, biztosítja az életkori sajátosságoknak megfelelő ellátást. Egyéni szükségletek kielégítésének megfelelő programok szervezésével az optimálist megközelítő lehetőségeket biztosít neveltjeinek. Csoportos és egyéni foglalkozások biztosítanak lehetőséget a fejlesztési programok megvalósulásának. A közösségfejlesztés célja a terápiás közösségek megvalósítása.

A gyermekotthon ellátottai közé tartozhatnak azok a fiatal felnőttek is (18-24. – kivételesen 25 - év közti nagykorúak), akiknek utógondozói ellátását az illetékes gyámhivatal elrendelte, végrehajtásának helyeként a gyermekotthont, utógondozóként annak valamely pedagógus munkakörű közalkalmazottját kirendelte. Utógondozott a zalaegerszegi intézményben nem tartózkodik. Az utógondozói ellátás megszűnik az ellátott illetékes gyámhivatalának határoza-

tával, az ellátott 24. életéve betöltésekor a törvény erejénél fogva és a felsőfokú iskola nappali tagozatán tanulmányokat folytatott fiatal felnőtt esetén a tanulmányok befejezésekor, de legkésőbb 25. évének betöltésekor, a törvény erejénél fogva.

5.3 A pszichológusokkal készített interjúk²³

Az otthonban jelenleg 2 pszichológus dolgozik. Fő feladatuk az otthon lakóinak ellátása, a dolgozók csak a gyermekekkel kapcsolatos tanácsért fordulhatnak hozzájuk. A növendékekkel ütemtervszerűen foglalkoznak. Igyekeznek minél többet bent lenni a csoportokban, hogy élethelyzetekben is lássák őket. A növendékek befogadására nincs külön kidolgozott rituáléjuk. A szükséges teszteket 24 órán belül felveszik velük, mint a Raven, a Szondi, TAT, Lüscher-teszt, személyiség- és rajzteszteket. A fiatalok előtt szükség esetén nyitva áll az ajtájuk. Törekednek arra, hogy minden fiatallal havonta egyszer sor kerüljön a négy szemközti beszélgetésekre. Egyikük csoportot is vezet, melynek célja a csoportdinamika, az önismeret és a fiúk csoporttá való formálása.

Elmondták, hogy munkájuk során szint kizárólag csak magatartás-zavarral találkoznak, amelyeket a tanulási problémák váltanak ki. A magatartás-zavarok leggyakrabban verbális agresszióként nyilvánulnak meg. A fiatalok rendkívül alacsony szókinccsel rendelkeznek, az intellektuális tevékenységek iránt alig mutatnak érdeklődést, gyenge a szociális készségük és az aszertivitásuk. Emellett a hangulatingadozásuk és a belső kontrolluk is fejlesztésre szorul. Ennek kezelésére legfőképpen indirekt eszközök állnak rendelkezésükre. Igyekeznek számukra megszervezni a környezetet és a napirendet, példát mutatni és szerepjátékokkal bemutatni a konfliktusok kimenetelének lehetséges alternatíváit.

Az egyik pszichológus elmondta, hogy az otthonba való visszakerülésre körülbelül 10% esélyük van a fiúknak, viszont szinte biztos az, hogy a problémáik újból jelentkezni fognak.

Az intézet utáni életút véleményük szerint csak egy „2 éves gyógyszer”, ami alternatívát jelent a fiataloknak, egy más életet villant fel előttük. Ez húzóerőt jelenthet számukra, de sokkal inkább fokozatosságra lenne szükségük és arra, hogy megfelelő számú szakember álljon mellettük.

²³ 1. melléklet (Kiegészítő dokumentumban található)

5.4 A pedagógusokkal készített interjúk²⁴

Az otthonban jelenleg 15 SNI (sajátos nevelési igényű) kategóriába tartozó növendék tanul. A kutatásom során egy fejlesztőpedagógussal és egy gyógypedagógussal készítettem interjút.

A fejlesztőpedagógus kérdésekre elmondta, hogy az órán önállóan vagy csoportmunkában dolgoznak a fiatalok, állandó segítség és ellenőrzés mellett. A fiúk rendkívül nehezen motiválhatóak, mert kevés az, ami igazán érdekli őket. A legjobb pedagógiai módszer a játékos, szemléltető oktatás. Rendkívül jellemző rájuk a tanulási nehézségek, illetve zavarok. Ennek aránya körülbelül 90%-ra tehető. Legfőbb oka az elmaradásnak az, hogy hiányos alapokkal rendelkeznek, amelyekre nehéz építeni. Ebből adódóan kevés lehetőség van a NAT (Nemzeti Alap Tanterv) követelményeivel való párhuzamos haladásra. Csak nehéz, hosszadalmas munkával zárköztathatóak fel. Egyéni fejlesztésre mind délelőtt mind délután van lehetőség. A fejlesztőpedagógus elmondása alapján a legnagyobb eredmény akkor lenne elérhető a növendékeknél, ha egy pedagógus csak 1, vagy 2 fiatallal tudna foglalkozni. Gyakran fordulnak hozzá segítségért, mivel egyáltalán nem képesek az önálló munkára, állandó figyelmet, segítséget igényelnek. Ő azon pedagógusok egyike, akik a fiatalok az interjúik során gyakran említették meg, mint kedvelt tanárukat. A tanórán felmerülő problémák a fegyelmetlenség, figyelem hiánya, szétszórtság, zaklatottság, türelem hiánya, nyugtalanság, motiválatlanság, egymásra oda nem figyelés. Ezeket egyéni és csoportos foglalkozásokkal és beszélgetésekkel igyekszik a tanárnő kiküszöbölni.

A gyógypedagógus elmondta, hogy a délutáni foglalkozások délután 15 és 15:45, illetve 16:10 és 17:00-ig tartanak. Különböző osztályfokon történik, így különböző tananyagot tanulva, egyéni tanulás keretén belül oktatnak. Vannak frontális órák is, amikor az anyag ismétlése vagy gyakorlása a cél. A fejlesztőpedagógussal egyetértenek abban, hogy nagyon nehéz a növendékeket motiválni, érdektelenek, nem akarják elfogadni, hogy mennyire fontos is számukra az ismeretszerzés. Törekednek arra, hogy különböző érdekes feladatokból álló feladatlapokat készítsenek el. Az ő csoportjában nem jellemzőek a tanulási nehézségek, zavarok. A nagyfokú elmaradást leginkább az okozza, hogy nem jártak korábban iskolába, így az alapozó ismereteik rendkívül hiányosak. Van lehetőségük a pedagógusoknak arra, hogy az elmaradásokat pótolják, így például külön feladatokkal egyéni foglalkozások keretében. Kevés lehetősé-

²⁴ 2.melléklet

ségük van arra, hogy a NAT által előírt követelmények szerint haladjanak, mivel „eltérős” (SNI) csoportba járó növendékek is vannak, nekik más haladási ütemet kell biztosítaniuk. A normál csoport is lassabban halad az előzetes ismeretek hiánya miatt. Van olyan fiatal, aki szívesen fordul hozzá segítségért, neki külön feladatlapokkal, egyéni foglalkozással, beszélgetéssel minden alkalommal segít. Azok a viselkedési zavarok, amikkel találkozik a türelmetlenség, érdektelenség, kapkodás, figyelmetlenség. Ezeket úgy próbálja kezelni a gyógypedagógus, hogy a növendékek érdeklődési körének megfelelően állítja elő a feladatokat. Egyénileg segít a feladatmegoldásban. Legjobb motiváció a dicséret, amivel további munkára ösztönözhetőek.

5.5 A csoportokkal készített interjúk

5.5.1 I. csoport²⁵

Az egyes számú csoportban 4 fiattal készítettem interjút, 3 fő nem szeretett volna részt venni a felmérésben. A megkérdezettek átlagban 15 évesek. Elmondható róluk, hogy egy nagyon vegyes csoportot alkotnak, mivel antiszociális viselkedést mutató és pszichés problémákkal küzdő fiatal egyaránt tagja. Az első számú lakásotthonba való belépésemkor a megszokottnál impulzívabb hangulat fogadott, elmondható, hogy itt voltak a legelutasítóbbak a fiatakorúak.

Általánosságban elmondható, hogy a családjukkal mindannyian jó kapcsolatot ápolnak, lehetőség szerint haza is látogatnak hozzájuk. A fiatalok többsége erős kötődést mutat a szülei, családjá iránt, de többségük csak szűkszavúan, tömondatokban nyilatkozik a családjáról, szülei legmagasabb iskolai végzettségét egyikük sem tudta megnevezni. Egységesen elmondható róluk, hogy nagycsaládból származnak, több testvérük is van. 2 esetben az apa nincs jelen a család életében, 2 esetben pedig teljes család áll a gyermekek mögött. Annak ellenére, hogy többségük azt a választ adta, hogy jó a kapcsolata a családjával, csak kevesen használják ki azt a lehetőséget, hogy telefonon, vagy más formában tartsák egymással a kontaktot.

²⁵ 3. melléklet

Arra a kérdésre, hogy beszéljenek az életükről egyikük sem tudott önállóan válaszolni. Segítő kérdéssel próbáltam utalni arra, hogy pozitív és negatív életeseményekre gondoljanak, említsenek. Többségük örömmel gondol vissza a családjával eltöltött napokra, ebből következtettem a család és a gyermek között fennálló erős kapcsolatra. Az egyik lakó mesélt azokról az utazásokról, amelyeket a családjával tett. Bejárta Svédországot, Párizst, Londont és Kanadát. Negatív életeseményként egy gyermek édesanyja betegségét említette, egy a tetteit, amiért az otthonba került, ketten pedig az otthonban eltöltött napjaikra nem emlékeznek vissza szívesen. Fontos kérdésnek tartottam, hogy hogyan alakult a fiatalok kapcsolata társaikkal a bekerülésüket követően. Sikeresen alakítanak-e ki baráti kapcsolatokat? Mély vagy csak felszínes barátságok alakulhatnak ki egy olyan helyen, ahol a hierarchia a börtön arculatát tükrözi. Ebben a csoportban, a legtöbb esetben, alkalommal azt a választ kaptam, hogy jól kijön minden társával és egyből megtalálta velük a közös hangot. Csak egy esetben említette azt a fiatal, hogy van olyan személy is a csoportjában, akivel nem jó a kapcsolata. Arra a kérdésemre, hogy alakulhatnak-e itt ki őszinte barátságok, a legtöbbször nevetve válaszolta, hogy az itt kialakuló mind csak látszatként vannak.

A következő két kérdés az otthonba kerülésük előtti és utáni iskola teljesítményükre és a tanuláshoz való hozzáállásukra vonatkozott. Többségük az otthonba kerülésük előtt elégséges tanuló volt és gyakran voltak igazolatlan hiányzásaik és ebből adódóan osztályismétléseik. A 4 gyermek közül csak egyikük végezte, állítása szerint, a kinti osztályait jó, jeles érdemjegyekkel, de ettől függetlenül volt ismételt osztálya, de nem emlékezett már rá, hogy melyik osztályfok volt az. Az otthonba kerülést követően, ez minden csoportra jellemző, a fiatalok teljesítménye növekvő tendenciát mutat. A mulasztott órák száma pedig szinte minimális, a kötelező iskolába járás miatt, amelyre a nevelőik erősen figyelnek. A jelenlegi tanulmányi eredmények mellett a fiataloktól megkérdeztem azt is, milyen a viszonyuk a pedagógusaikkal, hogy esetleg egy-egy pedagógus személyiség motiváló erőként hathat a fiatalokra tanulmányaik során. Van-e kedvelt tantárgyuk? Ha igen, abban az esetben az adott tudományterületet szívesebben tanulják-e?

Legtöbb esetben az egyes csoportban élő fiatalok közül csak egy adott igenlő választ arra a kérdésre, hogy van-e kedvenc pedagógusa, a többiek minden tanárukat ugyanúgy kedvelik. A többen jobban kedvelt tantárgyat egyikük sem említett. Emellett azt sem, hogy a tanár vagy a tantárgy iránt érzett szimpátia nagyobb erővel ösztönözné négyüket arra, hogy jobban tanuljanak, az iskolában jobb teljesítményt nyújtsanak.

Dolgozatom elején a hipotéziseim között feltételeztem, hogy a nevelő által nyújtott példakép segíthet a fiataloknak a reszocializáció folyamatában. A nevelőkhöz fűződő viszonyra vonatkozó kérdésre mind a 4 gyermek azt a választ adta, hogy jó a viszonya a nevelőjével. 2 esetben emelték ki, hogy van olyan nevelő, akit jobban kedvelnek, mint másokat. Egy esetben, ez a nevelő a fiú elmondása szerint egy gyermekbarát ember volt, aki mindig normálisan viselkedett a csoportjának tagjaival és sosem utasította el őket. A második esetben a fiatalkorú nem tudta megnevezni azokat a tulajdonságokat, amellyel a kedvelt nevelője bír. A második számú interjúalany kiemelte, hogy nem volt könnyű megtalálni nevelőivel a közös hangot, sokáig tartott az összecsiszolódás folyamata. A negyedik fiú azonnal megtalálta a csoport nevelőivel az összhangot.

A fiatalok szabadidős elfoglaltságaira vonatkozó kérdésekre a sakk, kondi, foci, kártyázás, beszélgetés, TV nézés, főzés, telefonozás, bármilyen sporttal kapcsolatos elfoglaltság válaszokat kaptam.

Az egyes csoport 4 tagja egyöntetű válaszokat adott arra, hogy jellemző-e a környezetükben élő fiatalokra az agresszió. Mindannyian egyetértettek abban, hogy csak akkor agresszívak egymással, ha rossz napjuk van, de ez mostanában nem fordult elő közöttük.

Végül utolsó kérdésem a jövőről alkotott álmaikra, terveikre vonatkozott. A 4 gyermek közül csak kettő fiatal nem rendelkezik tervekkel. A többiek a következő válaszokat adták:

„Rendesen fogok járni az iskolába. Testépítő leszek. Jogsit is meg akarom csinálni, de első a tanulás.”

„Lakásotthonba szeretnék menni. Utána az iskolát még nem tudom. Csak börtönbe ne kerüljek.”

Úgy gondolom, ha a gyermekeknek vannak terveik az otthon elhagyása után, az később segíteni fogja őket abban, hogy a társadalom hasznos tagjaivá válhassanak az otthonból való kikerülésüket követően.

Az I. csoportban jelenleg nem dolgozik nevelői pozícióban senki, a munkát a gyermekfelügyelők látják el. Így ebben az esetben az ott jártamkor dolgozó hölgygel készítettem interjút.²⁶

Beszélgetésünk a csoport jellegét követően a fiatalok példakép-rendszerére terelődött. A gyermekfelügyelő véleménye szerint a fiúk életében túl gyakran változnak az őket körülvevő

²⁶4. melléklet

felnőttek, így ritkán alakulnak ki mély kapcsolatok. Az ő csoportjába tartozó fiatalok, elmondása alapján, mamájukként tekintenek rá, bizalommal fordulnak hozzá. Magatartászavarukat az otthonba való bekerülésüket követően sem könnyű leküzdeni, gyakori a csoportban az agresszió. Gyakran foglalkoznak különböző kreatív módszerekkel, mivel a gyermekfelügyelő hölgy ebben a módszerben látja az agressziócsökkentés sikeres módját. A fiúk gyakran szónak, fonnak, vagy fűznek gyöngyöt. A foglalkozás lehetőséget nyújt arra is, hogy a tehetségesebb fiatalok megmutassák kiválóságukat. Az agressziójuknak hátterében a bezárt áll, amit az ebben a korban lévő gyermekek nehezen viselnek. A gyermekfelügyelő igyekszik csírájában elfojtani az agressziót. Amikor látja a probléma kialakulását, leülteti a fiatalokat és elbeszélget velük a megoldási lehetőségekről, így elkerülve a tettegességet.

A javító-nevelés megvalósulása a beszélgetések mellett az anya-apa modell megvalósításával megy végbe, emellett fontos tényező az, hogy a fiatalok jó példát lássanak maguk előtt, ezt sajátítsák el.

A hölgy szerint a fiatalok motiválhatósága a feladat tálalásától függ. Úgy gondolja, hogy a fiúk könnyen motiválhatóak abban az esetben, ha ő jó szóval fordul hozzájuk és gyakran dicséri őket.

A csoportban megvalósuló foglalkozások többek között a gyöngyfüzés, fonás és minden, amihez kézügyességre van szükség. Tervei között szerepel az is, hogy a kosárfonást is bevezesse a repertoárjukba, ehhez még vár az igazgatói engedélyre és az alapanyagokra.

Az életútról alkotott véleménye szerint, van olyan gyermek, akire hatnak az intézményben eltöltött évek, de sajnos a kinti környezet nagy befolyásoló erővel van fiúkra. Véleménye szerint a szülők azt az időt, amit nem a gyermekükkel közösen töltenek el, sokszor pénzzel igyekeznek pótolni. A reszocializáció elérését a sikeres önállóságra nevelés megvalósulásában látja.

5.5.2 II. csoport²⁷

A kettes számú csoportban 6 fiatallal beszélgettem, egy gyermek az interjúkészítés szakaszában szökésben volt. A lakóotthon tagjai antiszociális viselkedésük miatt kerültek az otthonba. Az átlag életkoruk 16 év körül van. Mindegyikükről elmondható, hogy már régóta lakója az otthonnak, a legkésőbb beköltözött fiatal 6 hónapja él itt, a legkorábbi pedig már 2 éve és nyáron hagyhatja el majd a gyermekotthont.

²⁷ 5. melléklet

A megkérdezett 6 fiatal közül csupán 2-en emelték ki, hogy jó kapcsolatot ápolnak a szüleikkel. Az egyik fiatal fontosnak tartotta, hogy elmondja, édesapja több számára egy apánál, barátja is egyben. Többen is vannak, akik legalább az egyik szülőjükkel abszolút semmilyen kapcsolatot nem ápolnak. Mindannyiukról elmondható, hogy nagycsaládból származnak, sok testvérük van, függetlenül attól, hogy fél-, vagy édestestvéri kötelék fűzi őket össze. A szülők legmagasabb végzettsége a szakközépiskolai szakma elvégzése. A kapcsolattartás gyakoriságára vonatkozó kérdésre 5 ember azt a választ adta, hogy gyakran tartja a kapcsolatot az édesanyjával vagy az édesapjával. Egy fiú válasza volt csak az, hogy a vérszerinti családjával egyáltalán nem tartja a kapcsolatot, csak a menyasszonyáéval, akiket teljesen a sajátjának tekint.

A családi kapcsolatokra vonatkozó kérdéseket a számukra fontosnak tartott életeseményekről szóló beszélgetés követte. A 6 fiúból 4-nek a családjához kötődik a legszebb emléke, a velük tett kirándulásokra, közös percekre gondol vissza a legszívesebben. Az egyik fiatal leplezetlenül beszélt arról, hogy pár hónapja öngyilkossági kísérletet követett el, felvágta az ütőerét. A cselekmény hátterében álló oki tényező pedig elhunyt édesapja hiánya volt. Az eszméletlenül töltött ideje alatt beszámolt arról, hogy lehetősége volt eltávozott családtagjával beszélgetni, ami rádöbbenetett arra, hogy neki az életben és az otthonban még feladata van. Ez elmondása alapján gyökeresen változtatta meg az életét. Azóta példás magaviseletű és társai védelmére, „nevelésére” kiemelt figyelmet fordít.

Egyikük említette a kortárs környezetét és a velük elkövetett csínyeket, mint pozitív emléket. Egyikük pedig, saját elmondása alapján semmilyen pozitív emlékre nem tud visszaemlékezni az eddigi életéből. A negatív élményekre való reflektálás alatt 4-en a családjukat említették meg, a hozzájuk kötődő szomorú emlékekre jutottak eszükbe. Egy fiatalnak semmilyen negatív élménye nem volt az élete során, egyikük pedig az általa elkövetett cselekményeket ítélte ennek.

A 6 interjúalanyból 3-an jó kapcsolatot ápolnak társaikkal, egyikük kiemelte, hogy számára ez természetes, mivel az otthonban „góré” szerepet tölt be, így a fiatalok, védelmük érdekében pozitívan viszonyulnak hozzá. A beszélgetés során az egyik fiatal a többiekkel ellentétesen festette le az otthonban kötődött barátságokat. Véleménye szerint itt mindenki beleviszi a másikat a rosszba, nem számíthatnak egymásra, „ezeket jó indulattal sem lehet barátságnak nevezni”.

A kint folytatott tanulmányaikról vegyes képet kaptam. A csoport tagjai közül 3-an fejezték be a 6. osztályt. A 3 fiú közül csak egyikük zárta állítása szerint jó érdemjegyekkel a 6.

osztályt. A másik két fiú elmondása alapján „csak bejárt az iskolába”, de ott sem a tanulmányaival foglalkozott, alkoholt és tudatmódosító szereket fogyasztottak.

Két fiatal 16 éves koruk ellenére az otthonba való bekerülésük előtt csupán a 3. osztályt fejezték be. Ezt minden szégyenérzet nélkül közölték az interjúkészítés során. Elmondásuk alapján a 3. osztályt befejezve nem érdekelte őket az iskola folytatása és otthonról sem motiválták őket a továbbtanulásra. Az egyik fiú 9. osztályba járt, kőművesnek készült, de állítása szerint az év nagy részét ő is szintén tudatmódosító anyagok fogyasztásával töltötte.

Az otthonban folytatott tanulmányaik eredménye már jelentős javulást mutat a kinti érdemjegyeikhez képest. Mindegyikük 4-es, 5-ös tanuló. Többen kiemelték, hogy a motiváltságuk kiváltója a pedagógus. A tanár személyisége és a tanulókhöz való hozzáállása tanulásra és az órán való figyelemre sarkallja a fiatalokat. A pedagógusok személyiségükkel képesek elnyerni, az életútjukból fakadóan bizalmatlan, fiúk ragaszkodását.

A gyermekotthonba való bekerülést követően a fiatalok egyik, talán legnehezebb feladata a nevelőkkel való összhang kialakítása. A fiúk elmondása szerint többségüknek ez mostanra már sikerült, de a kezdeti próbálkozások nem minden esetben voltak sikeresek. Elmondásuk alapján, amiben mind a 6-an egyetértettek, hogy a nevelőkkel voltak kezdeti súrlódások, viszont egyikük kiemelte, hogy az egyik női nevelőjére édesanyjaként tekint, nem is kívánhatna nála jobb pótanyát. „Őt anyácskának, vagy anyunak is szoktam hívni. Ha gyerek kívánhatna magának anyát, olyat kívánna, mint ő. A hangjával nyugtat meg.”²⁸ A beilleszkedés egyik alappillére az otthon szabályainak betartása. Ez a kezdetekkor nehézségbe ütközhet, amikor a fiatalok még nehezen, vagy egyáltalán nem fogadják el az otthon szigorú szabályait és azt, hogy ők egy ilyen szigorú rendszabályokkal működő intézménybe kerültek.

A legtöbb fiatal az otthon által biztosított szabadidejét televízió nézéssel, kártyázással és sportolással tölti. Egy fiú említette csak a gondolkodást, de a tárgyára vonatkozó kérdésekre nem szeretett volna választ adni. A csoportból senki nem említette szabadidős foglalkozásként az olvasást és ennek az időnek az eltöltését a nevelő nem szabályozzák, korlátozzák. Így elmondható, hogy a csoportban lévő fiataloknak nem célja önmaguk fejlesztése, tudásuk növelése, csupán akkor, ha előírásként van számukra kiadva. A kulturálódás lehetőségét az otthon könyvtár fenntartásával biztosítja. A nevelők hónapról hónapra kötelező olvasmányokat adnak a fiataloknak, amelyről olvasónaplót kell írniuk, sarkallva őket az olvasásra.

Az olvasással való időtöltés megfelelő agressziókezelési- programként működhetne.

²⁸ II-es csoport 2. interjú

Amikor a fiatalokat a csoport agresszivitásáról kérdeztem megoszlott válaszokat kaptam. A csoport 3 tagja a csoport jellemzésekor megjelenítette az agressziót, többek között abban az esetben, ha a fiatalok közé új csoporttag érkezik, ilyenkor úgymond „bekóistolják”. Számukra ez visszacsatolás az újonc kiállításáról, bátorságáról, arról, mennyire képes megvédeni magát. Az egyikük elmondása alapján nem verekszik, csak agresszor szerepet tölt be a csoportban, őt sosem merik bántani. Az egyik fiatal elmondta, hogy ő már nem verekszik, teljesen megváltozott a személyisége. A másik fiatal szerint a 2-es számú csoportban nem fajulnak a veszekedések tettelegességgig, csupán verbális agresszióval lépnek fel egymással szemben.

Ebben a csoportban minden fiatal tervekkel rendelkezik az otthon elhagyását követően. Véleményem szerint ez pozitív befolyással lehet az életére, jó irányba fordíthatja, mivel motivációs erővel bírhat a személyiség változására és a kinti életben való helytállásra, a társadalomba való beilleszkedésre. Mindannyian eltervezték már, milyen szakmát szeretnének tanulni, mint például szakács, vagy festő, de még nem mindenkinek van kialakult családképe a jövővel kapcsolatban. Csupán ketten említették egy-egy családtagjukat, a menyasszonyukat és az édesanyjukat, mint olyan személyeket, akik segítségére kikerülésükkor számíthatnak. Egy fiatal szeretne idegen nyelvet tanulni és külföldre menni, dolgozni. Egyikük pedig úgy érzi, még nem áll készen az önálló életre, így utógondozásban szeretné tovább folytatni az életét, lakásotthonban.

A 2-es számú csoportban dolgozó nevelő kérdésekre elmondta, hogy ebbe a csoportba antiszociális viselkedésük miatt kerülnek a fiatalok. Ő már 39 éve dolgozik ezen a pályán, ennek a nagy részét ebben az otthonban töltötte, nevelőként.²⁹

Először arról kérdeztem, példaképként tekintenek-e rá a csoportjában élők. Válaszából megtudtam, hogy mikor a fiatal bekerül az otthonba, először elbeszélgetnek vele. Ő, felnőttként már a sokadik olyan személy a fiúk életében, aki nevelni, a jó útra terelni szeretné, ezért ők már érzékeny műszerként működnek a közelükben lévő felnőttekkel kapcsolatban. Képet alkot a vele beszélgető nagykorúról, eldönti, hogy „megvezethető vagy egyenes ember”. Ha olyan nevelővel találkozik, aki a laissez faire módszert alkalmazza, abban az esetben stratégiát dolgoz ki, hogyan érvényesíthetné önös érdekét, a többiekét elnyomva. Ha azonban következetes emberrel találkozik, mint amilyennek a nevelő magát tartja, akkor kénytelen lesz beállni a sorba és a csoport tagjaként viselkedni.

²⁹ 6. melléklet

Elmondása szerint, az elmúlt pár évtized alatt, amelyet a pályán töltött már ars poeticát alakított ki, előfordul, hogy egyiküket jobban szereti, de ezt sem vele, sem a csoport többi tagjával nem érezteti. Egyenlőként kezeli őket és ez a csoporttitkár kiválasztásában is megnyilvánul. Ő annak ad hatalmat a kezébe, aki tud bánni az eszével és nem annak, aki csupán az erejére hagyatkozik. Tisztában van azzal, hogy annak ellenére, hogy ez egy gyermekotthon, érvényesül a börtön hierarchiája és az, hogy a bántalmazottból agresszor lesz. Úgy gondolja, hogy csoportjának minden tagja bizalommal fordul hozzá, mert egyenes embernek tartják. A csoportból nagyon jó csapatot sikerült összekovácsolnia, egyedül, amiből gond származhat, azok a szökések.

A fiatalok nagyon nehezen tudják kezelni az agressziójukat, azok a bántásokat, amik az évek során érték őket gyakran szülnek bántalmazásokat. Ezt orvosolni azzal lehet, ha a okos fiataalt teszi meg csoporttitkárnak, ad hatalmat a kezébe. Így tudatosodhat azoknál is, akik eddig az erejükben hittek, hogy az eszközkel többre mehetnek. Ezen kívül, néha előfordul, hogy a „jutalomfalattól” vagy a dohányzástól tiltja el őket. Ha ezek sem segítenek, kénytelenek a nevelési felügyeletet alkalmazni. Ebben az esetben a gyermekekre külön nevelési programot írnak. Igyekszik meggyőzni arról, hogy agresszióval nem előre haladnak, csak hátra.

A fiatalok agresszivitása mögött a bezártság és az erőfitogtatás áll. A konfliktusok keletkezésekor a nevelő „csak” ül és csendben szemléli az eseményeket. Amikor a végéhez közeledik, szót kér. Igyekszik lassan és türelemmel elmagyarázni a fiataloknak, „mi is a hiba”. Gyakran nem értik, nevelőjük miért nem dühös az ilyen esetekben. Ő úgy gondolja, hogy az indulatok elviszik a gondolatokat, ilyenkor nem lehet ésszerű döntést hozni. Amikor „a sarkok lekoptak a kövekről, akkor elgördülnek egymás mellett”. Ezután következhetnek a közös élmények, a kirándulások, a túrák. Ezek mind közös élményeket jelentenek a fiataloknak, van, amire pozitívan tudnak visszagondolni, ez átsegíti őket a nehézségeken.

A nevelő feladata a reszocializációs nevelés is. A kettes csoportban ez többek között beszélgetésekkel valósul meg arról, milyen az élet a gyermekotthonon kívül, hogyan állhatnak helyt a fiatalok a kikerülésüket követően.

A nevelő úgy gondolja, hogy a fiatalok motivációs bázisa a párválasztás. Ezzel igyekszik őket tanulásra bírni, de úgy gondolja, ha kint egy hasonló típusú nővel találkozik a fiatal, mint ő maga, akkor a kábítószeren, a cigarettán kívül nem lesz más témájuk. Ha pedig egy értelmes és normális nővel találkozik, aki észreveszi az értelmi szintjét, akkor nem foglalkozik vele. Úgy véli, muszáj, hogy a fiúk egoizmusára és a pszichéjére hasson és ebben a korban őket a párválasztás érdekli leginkább. Sokszor említi meg a csoporttagoknak, miért fontos az, hogy

értelmes párt találjanak maguk mellé. Igyekszik azzal meggyőzni őket, ha gyermekük lesz, ne jusson arra a sorsa, mint ő maguk és ez ellen csak ők tehetnek.

A csoportban megvalósuló foglalkozások a sport, a kézműves és a teológia, de használják az internetet és a könyvtárat is.

A nevelő elmondta, hogy jelenleg sajnos nincs kiépítve az utánkövetés. A gyermek az otthonból kikerülve visszakerül a gyámhivatalhoz és onnantól ők már nem kapnak róla visszacsatolást. Az intézményben létezik növendékügyi szolgálat és utógondozás is, ezek viszont csak a szállítást és a kapcsolattartást koordinálják. Amit az elmélet előír, nem került megvalósításra. A nevelő véleménye szerint a megyei fenntartású otthonoknál valószínűsíthetően jobban működik ez, mert a növendékek az adott megyéből kerülnek ki, így a családok közel vannak, jobban követhetőek a fiatalok azután, hogy visszahelyezték őket a családba. A rokonság változásait is figyelembe veszik, ugyanis ha negatív irányba terelődik, a gyermek visszakerülhet az otthonba. Az otthon egykori lakói közül sokan szégyellik azt, hogy ők egykor itt éltek. Aki sikeresen visszailleszkedik, ő általában felkeresi korábbi nevelőit és beszámol erről, akinek nem sikerül, nem jelez vissza.

A nevelő úgy gondolja, hogy régebben nagyobb lehetőségük volt a sikeres reszocializációra, a javító-nevelés sikeres megvalósítására. A fiatalok korábban nem 1-2 évet töltöttek el az otthonban. A behozataluk időpontjától 18 éves korukig az otthon lakói voltak. Amikor nagykorúként elhagyták az otthont, már szakmával távoztak, választhattak a hegesztő vagy a kertész végzettség közül, így hasznos tagjai lehettek a társadalomnak. A munka lehetőséget biztosított számukra a sikeres társadalmi beilleszkedéshez, egyetlen hátráltató környezetnek csak a miliő volt tekinthető. A szakma-oktatás megszűnésének háttérben az állt, hogy a törvény szerint a gyermek csak addig tartózkodhat speciális intézményben, ameddig a speciális szükséglete meg nem szűnik. Ez ellehetetleníti a szakma tanítását.

A speciális gyermekotthonban történő elhelyezés időtartama jelenleg 2 év, a legújabb törvényben pedig megnövelték 3 évre. A zalaegerszegi azon otthonok egyike, ahova - ezentúl - a fiatalok 3 évre is bekerülhetnek.

5.5.3 III. csoport³⁰

A hármas számú csoportnak az interjúkészítés szakaszában 7 lakója volt, kérésre mind a heten készségesen válaszoltak a kérdéseimre. A fiatalok átlagéletkora 15 év körül van. Az

³⁰ 7. melléklet

egyikük, aki a csoporttitkár szerepét is betöltötte, a dolgozat írásának szakaszában töltötte a 18. életévét, így ő már nem az otthon lakója. A csoport a pszichés problémák kezelését célozza meg.

A csoport lakói közül csak kevesen mondhatják el magukról, hogy harmonikus család áll mögöttük. Három ember válaszolta azt, hogy a családjával jó a kapcsolata. Az egyikük elmondta, hogy nevelőszüleivel él, akiket nagyon szeret, kötődik hozzájuk és sok dolgot köszönhet nekik. A másik fiatal a kérésre, hogy meséljen a szüleivel lévő kapcsolatáról, csupán annyi választ adott, hogy jó. Bővebben nem szeretett volna beszélni róla. A harmadik fiú csak az édesanyjával van jó kapcsolatban, az apjával veszekedni szoktak.

Több fiatal szinte abszolút nem rendelkezik stabil családi háttérrel. Van, akinek a közeli hozzátartozói börtönben vannak, vagy hajléktalanként élik az életüket. Az egyik fiatal 2 hónapos kora óta él gyermekvédelmi intézményben. Általánosan elmondható róluk, hogy nagy családból származnak, több testvérrel rendelkeznek, de nem minden esetben jó velük a kapcsolatuk. Elmondható, hogy a csoport tagjai közül az a fiú rendelkezik a legstabilabb szülői háttérrel, aki nevelőszülőktől került be az otthonba. Őt a nevelőszülei az otthonba kerülése ellenére rendszeresen látogatják.

A legtöbbször, 5-en rendszeresen tartják a kapcsolatot a családjukkal, akár személyesen, akár telefonon keresztül. Egyikük kiemelte, ahogy lehetőséget adnak neki rá, haza is szokott utazni a családjához. A megkérdezettek közül csupán ketten válaszolták azt, hogy egyáltalán nem ápolnak kapcsolatot a családjukkal.

A fiatalok pozitív és negatív élményei gyakran befolyással lehetnek a jövőjükre. 7 gyermek közül kettőnek, állítása szerint se jó, se rossz élménye nem volt az életben. Többször előfordult, hogy a kérdés egyértelmű megfogalmazása ellenére sem értették a kérdésemet. A pozitív élmények leggyakrabban a családhoz kötődnek. Emellett említettek még utazást, vagy tanulmányi versenyen elért második helyezést. A negatív élményeknél az otthonnal kapcsolatos és az intézettel kapcsolatos emlékeket is felidéztek a lakók. Egy személy említette, hogy a legszomorúbb élménye az volt, amikor szünet után vissza kellett térnie az otthonba. Ketten kénytelenül beszéltek azokról az abúzusokról, amik otthon érték őket, illetve szeretteiket. Az abuzáló személy mindkét esetben az édesapa volt, egy esetben említették, hogy ilyenkor mindig alkoholos befolyásoltság alatt állt. Egy gyermek, akinek testi hibája van, az őt ért verbális sérelmeket emelte ki negatívumként. Az egyik olyan élményeket említett, amelyek nem az otthonával, a családjával kapcsolatosak, hanem az otthonnal. Életében a legboldogabb ak-

kor volt, amikor a farsangi mulatságon bálkirállyá választották. Csalódott pedig, amikor a nevelők elleni focimeccsen a csapata vesztett.

A csoporttal való kapcsolatukról kérdezve a fiatalok mindannyian pozitív választ adtak, mindenki kijön a társaival. Válaszaikból levonható, kik azok, akik a csoportban a „falkavezér” szerepét töltik be. Feleletüknek agresszív csengése volt, így például: „nincs olyan, akit szívesen elásnék” és „nem mernek beszólni”. Az egyes személyek agresszivitása társaik válaszából is kitűnt. Így például: „mindenkivel jól kijövök, kivétel a csoporttitkára, mert ő agresszív”. Nem csak a nevelő-fiatal, hanem a fiúk közötti normál kapcsolat kialakítása is időigényes folyamat. Ezt többen is megemlézték válaszaikban.

Az otthonon kívül folytatott tanulmányaikról egyöntetűen elmondható, hogy nem nyújtottak jó teljesítményt a fiatalok. Egyikük 6. osztály óta magántanuló, az első osztályt kétszer járta, negyedik osztályban megbukott és a tanárait sem szerette. Egy másik fiatal kiemelte, hogy nem szerette sem a tanulást, sem a tanárait. Egy fiú válaszolta csupán azt, hogy szerette az iskolát, de ezt követően kijelentette, hogy ő oda nem tanulni járt. Emellett többen mondták, hogy nem jártak be, vagy nem voltak jó tanulók. Egyikük megfogalmazta, hogy a kinti iskola azért volt számára jobb, mert szabadabb volt, „akkor mehettem ki cigizni, amikor akartam”. A magatartási zavart mutató fiatalok oktatására, nevelésére a jelenlegi iskolarendszer nem rendelkezik alternatívával, mivel ép értelmük ellenére nem illeszthetők be a normál tanmenetű osztályba.

A kinti tanulmányaik után a belső iskolarendszerrel való kapcsolatukról kérdeztem őket. Többségük a kinti tanulmányaikkal szemben, az otthonban működő iskolában kiemelkedő teljesítményt nyújtanak. A legtöbben 4-es átlag körül teljesítenek. Megoszló válaszokat kaptam azzal kapcsolatban, milyen a viszonyuk a pedagógusaikkal. Csupán 1 ember emelte ki, hogy van kedvelt pedagógusa, akihez szívesen fordul kérdéseivel. Az otthon lakóiról elmondható, hogy nem a koruknak megfelelő osztályfokba járnak, mivel a kinti tanulmányaik alatt olyan mértékű hiányzást halmoztak fel vagy rossz tanulmányi eredményt értek el, hogy több osztállyal lejjebb kell beiskolázni őket. Az egyikük kiemelte, hogy szívesen tanulna zenét. Az otthonban a pedagógusok csak főtárgyakat tanítanak, készségtárgyakat nem. Mégis úgy gondolom, hogy a zene és a fiatalok kapcsolatára erős bázist lehetne építeni, amelyre a reszocializációt alapozhatnák.

A nevelőkhöz és pedagógusokhoz fűződő viszonyukról kérdezve a 7 lakóból 3-an válaszolták azt, hogy nincs olyan felnőtt, akihez szívesebben fordulnak, akiben jobban bíznak, mint a többiekben. A magatartászavart mutató fiatalok többsége azzal a pedagógus vagy nevelő sze-

mélyével képes jó kapcsolatot teremteni, aki nem a tekintélyelvű, diktatórikus nevelési módszer részesíti előnyben, hanem a demokratikus stílust képviseli. 3 fiatal kiemelte, hogy minden nevelőjével jó a kapcsolata, de emellett van olyan személy, akihez szívesebben fordulnak problémáikkal, akihez jobban kötődnek. A csoport és a nevelők a fiatalok számára, az otthonban eltöltött két év alatt a családot jelentik. A fiatalok reszocializációs nevelésének egyik alapfeladata a családi életre nevelés. Ebből adódóan dolgozik minden csoportban egy női és egy férfi nevelő. A fiúk többsége „apa és anyaként” tekint azokra a nevelőkre, akik közel állnak hozzájuk. Így természetesen hozzájuk szívesebben fordulnak bizalommal.

A csoportban élő fiatalok szabadidős elfoglaltságai átlagosnak tekinthetők. Sokban hasonlítanak a többi csoportban kapott válaszokra. Ennek oka az otthon által biztosított lehetőségek. Többen említették a sportokat. Az intézetben lehetőség van a futballozásra, pingpongozásra, konditeremben edzésre. A sport mellett a csoport tagjai közül többen emelték ki, hogy szívesen olvasnak, amikor szabadidős tevékenységekre lehetőségük van. Egyikük a történelmi és természeti tárgyú könyveket kedveli, míg a másik fiú a kutyákkal foglalkozó könyveket, a horror történetet, balesetet vagy kábítószer-használatot leíróakat. A lakók említették még a főzést, a rajzolást és a zenehallgatást.

A fiatalok környezetében elmondásuk alapján gyakori az agresszió. A 7 fiatal közül csak ketten adták azt a választ, hogy csoportjukra nem jellemző az agresszió, viszont 5 válaszból kiderült, hogy a verekedés gyakorinak mondható. Ami jellemző, az a verbális bántalmazás, amiből - a (még) el nem sajátított agresszió,- és konfliktuskezelési stratégiákból adódóan - gyakran keletkezik fizikai bántalmazás, ütés, verés. A „csicskáztatás” is gyakran felmerül problémaként, hasonlóan a büntetés-végrehajtási intézetekhez. A fiatalok agressziójának hátterében biológiai és szociális tényezők egyaránt állhatnak.³¹ Sok esetben előfordul, hogy a kiskorukban bántalmazott gyerekekből, felnőve bántalmazó felnőtt válik. Így a bezártság és a tinédzserkor mellett ez a tényező is szerepet játszhat abban, hogy a nevelőknek sokszor jelent feladatot, hogy az agressziót még csírájában elfojtsák.

Az első fiatalnak, akivel a csoportból beszélgettem, konkrét elképzelései vannak a jövőjével kapcsolatosan. Ahogy a dolgozatomban több pontján is említettem, úgy vélem, a lakók otthonból való kikerülését követően, nagyban hozzájárulhat terveik sikeres megvalósításához, ha már az otthonban eltöltött évek alatt tervezik a kinti életüket. Az első fiatal a zalaegerszegi otthon után a régi gyermekotthonába fog visszakerülni. Tervei szerint szabálykövető ember-

³¹ Haller József- Halász József- Mikics Éva (2003): Agresszió és stressz: okok és mechanizmusok. Magyar Tudomány; 8. lapszám, p.957

ként fog új életet kezdeni. A kevés azon fiatal egyike, aki utógondozottként szeretné az „új életét” elkezdni. Szeretné elsajátítani a hentes szakmát. A kőműves, a festő és a szakács mellett ez is népszerűnek számít az otthon lakói között. Elmondása alapján tapasztalatból választotta ezt a szakmát, mivel abban a gyermekotthonban, ahol eddig lakott, több alkalommal rendeztek disznóvágást. A szakma elsajátítása mellett a nyelvtanulást is célul tűzte ki, mivel Ausztriában szeretne elhelyezkedni.

„14 éve a rendszerben vagyok, nem a pénz, a boldogság érdekel. Sokszor gondolkodom el a jövőmön, a visszailleszkedésemén. Tudom, hogy a génjeimben van a bűnözés. Láttam már, hogy volt, aki visszakerült ide, mert nem becsülte meg magát a kinti életben. Én nem akarok így járni.”³² „A deviáns karrier egy olyan személyiségalakulási folyamat, melynek során a közösség ítélete szerint normasértő módon viselkedő egyén a környezet reagálásai és szankciói hatására mindinkább elfogadja önmagát deviánsnak, és a további viselkedését ezeknek a közösségi és a saját maga iránti elvárásoknak megfelelően alakítja. Az egyénre ragasztott címke (stigma) nem csupán az észleléseket befolyásolja, hanem tulajdonképpen létrehozza a címkében megjelölt tulajdonságot is, magatartásbeli megnyilvánulásaival együtt.”³³ Az otthon lakói közül többen említették, hogy nagy hatással van rájuk, amikor egy csoporttársuk visszakerül az otthonba. Ilyenkor elgondolkodnak azon, mennyire nehéz lehet, az intézet után, a kinti környezetben megállni a helyüket. Úgy vélem, a fiatalokra erős benyomást gyakorolnak azok a negatív példák, amiket életük során látnak. A visszakerülő csoporttársaik mellett említésre kerültek még a hajléktalanok is, akik elrettentő példát adnak a fiatalkorúaknak.

A 3-as számú csoportban dolgozó nevelő elmondása alapján a fiatalok pszichés problémájuk miatt kerültek az otthonba.³⁴

Véleménye szerint a fiatalok példaképüknek tekintik őt és felnéznek rá. Szívesen fordulnak hozzá problémájukkal, amiket ő igyekszik a tőle telhető legjobb módon megoldani. A bizalmas kapcsolat kialakulása egyaránt növendék és nevelőfüggő is. A fiatalok, koruk ellenére, rendkívül sok tapasztalattal rendelkeznek a felnőttek kiismerésével kapcsolatban. Rövid idő alatt megtapasztalják, ki az, akiben megbízhatnak. Nem könnyen építenek ki bizalmas kapcsolatot, rossz élményeikből adódóan.

³² 7. melléklet (III/2. interjú)

³³ Fekete Sándor(2001): Deviancia és társadalom. Comenius Bt., Pécs, p.95.

³⁴ 8. melléklet

A csoportjában előforduló agresszióról kérdezve elmondta, hogy egymással szemben sokszor agresszívak és előfordul az is, hogy autoagresszívek. Az erőszak mértékének redukálására megfelelő megoldásnak tartja, hogy a fiatalok számára folyamatos elfoglaltságot biztosítsanak. Az állandó tevékenykedtetés mellett, az életkori sajátosságaikból adódóan, figyelnek arra is, hogy mozgásigényüket megfelelően kielégítsék. Az agresszivitás háttérében véleménye szerint az áll, hogy közel 50 fiatal egy intézménybe és csoportokba van bezárva. A koruk miatt ezt nehezen viselik el és ez erőszakot generál.

Az agressziót és a konfliktusokat már csírájában igyekszik elfojtani. Úgy gondolja, hogy a fiatalok konfliktus-kezelő képességét akkor lehet sikeresen fejleszteni, ha maguk a nevelők is rendelkeznek ilyen adottsággal. A dolgozók több alkalommal tartanak a témában szimpóziumot és tapasztalatcserét, a fiatalok pedig minden esetben kérhetik a pszichológusok segítségét.

Az interjú során kiderült, hogy a fiatalok sikeres nevelésének háttérében a pozitív példamutatás áll. A nevelők gyakran ülnek le csoportjukkal, hogy hétköznapi témákról beszélgetsenek, illetve egy témajegyzék is a rendelkezésükre áll, amelynek tartalma a heti csoportfoglalkozásokra lett megtervezve. Törekednek arra, hogy kapcsolataikat erősítsék, szociális készségüket fejlesszék. Ehhez kapcsolódik emellett az is, hogy igyekeznek a családi kapcsolati rendszerüket kialakítani.

5.5.4 IV. csoport³⁵

A 4-es számú csoportban 5 fiatallal készítettem interjút. A megkérdezettek átlagban 16 évesek. A bekerülésük kiváltó okai a serdülőkori magatartási és beilleszkedési zavarok voltak.

Családjukkal való kapcsolatukról mindannyian negatív képet festettek. Egyetlen gyermek mögött sem áll erős, biztos családi háttér. Legjobb esetben is csak az egyik szülővel való jó viszonyukról számoltak be. A fiatalok egyikének édesanyja hajléktalan, édesapja pedig jelenleg is börtönben van. Volt olyan gondozott, aki édesapja haláláról számolt be és arról, hogy édesanyja kiskorában elhagyta. A negyedik interjú során az otthon lakója elmesélte, hogy édesanyjával rossz a viszonya. Kiskorában meghalt a vérszerinti apja. A családfő helyébe lépő nevelőapa pedig gyakran bántalmazta a gyermeket és féltestvéreit is. Pozitív fordulatnak tekinthető, amikor a gyermek nevelőcsaládhoz került. Két fiatal számolt be arról, hogy édesany-

³⁵ 9. melléklet

jával jó a kapcsolata, egyikük szünetben haza is utazhatott hozzá. Beszámolójuk alapján a csoportból mindannyian nagycsaládból származnak, több testvérük is van.

A családjukkal fennálló kapcsolatáról is őszintén beszéltek a fiatalok. Csupán egy fiú vallotta be, hogy egyáltalán nem tartja a kapcsolatot szüleivel. Az egyikük, csak a bátyjával ápol jó viszonyt, míg a másiknak a testvére szintén a zalaegerszegi speciális gyermekotthon lakója. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az a gyermek, aki a családi bántalmazás miatt nevelőszülőkhöz került, az otthonba való beköltözését követően is folyamatosan tartja velük a kapcsolatot. Ez esetben a nevelőszülő egyben a gyámja is.

A családjukhoz kötődő viszonyuk után, a pozitív és negatív életeseményeikről kérdeztem a gondozottakat. Két fiatal az örömteli emlékre vonatkozó kérdésemre azt a választ adta, hogy vele még semmilyen pozitív dolog nem történt az életben. Egyikőjük arra emlékezett vissza örömmel, amikor édesapjával a helyi kocsmába jártak és ott biliárdoztak. A negyedik fiatal – sok más társához hasonlóan – a saját otthonában eltöltött időszakra emlékszik vissza szívesen. Míg az ötödik fiú a nevelőszüleivel eltöltött pillanatokra.

A negatív életeseményekre vonatkozó kérdésemre 2 fiatal a gyermekotthonba való bekerülését említette meg, hárman pedig családjukkal kapcsolatos impresszióikat, válást, halálesetet és egyikük az vér szerinti szüleivel töltött időszakot.

Az élményeiket követően a társaikhoz fűződő kapcsolatukról kérdeztem a növendékeket. Csupán két olyan választ kaptam, amely azt a képet festette le, hogy az interjúalanyoknak jó a viszonyuk társaikkal.

Az egyik fiatal abszolút elutasította, hogy neki ebben az intézményben baráti kapcsolatai lennének. Azok a kapcsolatok, amelyek itt kötődnek, véleménye szerint minden esetben érdekből kötődnek.

A hármas számú interjúalany beszámolója ambivalens volt. Kérdésemre, hogy milyen kapcsolatot ápol társaival a „jó” választ adta. Rögtön ezután, arról számolt be, hogy volt olyan társa, akit megvert, meg állítása szerint kötözködött vele. Emellett ő gyakran verekszik, amelyet az unalom vált ki nála. De mivel ezt a viselkedése mindig büntetést vont maga után, ezért egy idő után leszokott erről a tevékenységről. Az ötös számú interjúalany a csoportban való dominanciájáról számolt be. Elmondása szerint a csoport többi tagja illeszkedik őhozzá, mivel ő a csoportban a rangidős, ő él a legrégebben az intézmény falai között.

A növendékeket ezt követően az eddigi tanulmányi eredményeikről kérdeztem. A kérdésben kitértem a tantárgyakhoz való hozzáállásukra és arra, milyen kapcsolatot ápoltak a pedagógusaikkal. Az 5 fiatal közül csupán egy festett pozitív képet az otthon előtti iskolájáról.

Elmondása alapján szeretett iskolába járni és szívesen tanult matematikát. Minden tanárát egyaránt szerette, de az oktatáshoz való hozzáállását az érdemjegyei nem tükrözték.

3 fiú interjújából kiderült, hogy mindannyian agresszív magatartást tanúsítottak az iskolájukban. Akadt, aki társaival verekedett és volt, aki a tanárát bántalmazta, ezért került be az intézménybe. A társaikkal verekedő két fiatalban a meghatározó különbség abban mutatkozott, hogy egyikük iskolai teljesítménye az elégtelen és az elégséges között ingadozott, míg a másikuk érdemjegyei, elmondása alapján a közepes és a jeles között mozogtak. A 4. interjúalanynál az iskola szereteténél jelentős szerepet játszott, hogy volt-e lehetősége verekedésre. Az 5. fiatal elmondta, hogy nem szeretett iskolába járni, ezért általában be sem járt. A pedagógusaival nem volt jó a kapcsolata, mivel sok problémát okozott számukra, ezért nem szerették. A jegyeiről kérdezve azt a választ adta, hogy a sok hiányzásából adódóan értékelhetetlen teljesítménnyel zárta a tanéveit.

A gyermekotthonon belüli iskoláról mindannyian szívesen beszéltek. A jegyeik 3-as és 5-ös körül mozognak. Kedvelt tárgyaik többek között a matematika, a testnevelés. Egy fiatal szívesen tanulna informatikát, de erre az otthonban nincs lehetőségük a fiataloknak. Számítógép használatára a csoportban van módjuk, szabadidős elfoglaltságként. A pedagógusokkal ápolt kapcsolatukra rákérdezve elmondták, hogy vannak kedvenc tanáraik. A kedvelt pedagógus személyiségjegyei közé tartozik a nyitottság, empátia, engedékenység.

A nevelőkkel való kapcsolatáról csak egy növendék vallott negatívan. Ő régóta tagja már a 4-es számú csoportnak, ennek ellenére nem mindig ápolt jó kontaktust a nevelőivel. A problémák hátterében a csoport összetételének megváltozása áll, amely sok agresszivitást generált. A nevelők az 5-ös számú interjúalanyt nevezték ki csoporttitkárnak, de ő rossz magatartásával visszaélt a bizalmukkal. Az 1. számú interjúalany ambivalens kapcsolatot épített ki nevelőivel, személytől függ, kihez, hogyan viszonyul. Ettől függetlenül nem jelent számára problémát, ha bármelyikükhöz is segítségért kell fordulnia. Példaképet az az instruktor jelent számára, aki olyan tevékenységeket tanít neki, amit eddig nem tudott önállóan elvégezni. Egységesen azokhoz a nevelőkhöz kötődnek jobban a fiatalok, akik nyitottan állnak hozzájuk és úgy érzik, bármikor számíthatnak rájuk, többségükre ebből adódóan példaképként is tekintenek.

A szabadidős programokban sok egyezés található az előző csoportokkal: számítógépezés, konditeremben való edzés, labdarúgás, asztali foci, televízió nézés.

Az agresszivitás kialakulása megelőzhető, ha a fiatalok megfelelő elfoglaltságokkal rendelkeznek. A magatartási problémákkal küzdő fiatalok környezetében gyakori az agresszív megnyilvánulás, a bezártság érzése és a frusztráció ezt csak fokozhatja. Az interjú során erre

vonatkozó kérdésre a fiatalok egyhangú választ adtak, csoportjukban szinte mindennaposak az erőszak különböző formái. A kiindulás módja minden esetben verbális megnyilvánulás, amelyre a hirtelen haragú, konfliktusokat kezelni képtelen fiatalok tettelegességgel reagálnak. Ketten jelezték, hogy ők minden esetben a probléma keletkezésekor elvonulnak a csoport többi tagjától. A másik három interjúalany, elmondásuk alapján mindig részt vesznek a bonyodalomban, a büntetés ténye sem győzi meg őket a másként cselekedésről.

A jövőbeli terveikről kérdezve őket, négyen konkrét elképzelésekkel rendelkeznek. Csupán egy személy nem gondolt még a jövőjére. Véleményem szerint azért, mert neki még 1.5 évet kell eltöltenie az intézményben. Az elsajátítani kívánt szakmák közé tartozik az autószerelő, a számítástechnikus, a cukrász, az asztalos. 3 növendék a családjával tervezi a jövőjét, egy nem említett familiáris köteléket, míg egyikük utógondozói ellátásban szeretné a kinti életét kezdeni. Többségüknek az a pénz jelenti a kinti élet alapját, amelyet az otthonban eltöltött idejük alatt félretesznek számukra. Legtöbbjük úgy gondolja, hogy a gyermekotthon elhagyása után egy könnyebb élet vár rájuk. A benti szabályokat nehezen tartják be, a kinti „íratlan szabályokat” pedig kevesen ismerik, ezért látják könnyebbnek a boldogulásukat. Sokuknak jelent az problémát, hogy kikerülve az otthonból, megszűnik a szabályok által strukturált tér és idő, amelyet maguknak nem képesek beosztani. Ezért sokan visszaesnek a rendszerbe kerülésüket megelőző életformájukba.

A csoport nevelőjével készített interjúból³⁶ megtudtam, hogy ő is - ugyanabban a munkakörben dolgozó sok munkatársával együtt - úgy gondolja, személyiségfüggő az, mennyire tekintik őt példaképnek az otthon lakói. A fiatalok saját otthonukból hozzák azt a mintát, amit követnek, mely sokszor abszolút nem nevezhető pozitívnak. Általában azok a fiatalok kötődnek jobban a nevelőikhez, akiknek az életéből hiányzott az anya vagy az apa szerepét betöltő személy. Ők ez alapján döntenek el, kivel milyen viszonyt építenek ki. Ennek ellenére úgy gondolja, hogy a kötődés határvonala nagyon vékony, amit könnyű átlépni és könnyen probléma is származhat belőle. A nevelő ad a fiatalnak valamit, amit ő esetlegesen később már természetesnek fog venni és nem fogja megbecsülni. Abban az esetben pedig, ha később már nem kapja meg ezt a „kedvezményt”, rossz vége is lehet. A fiatalokkal való kapcsolattartás százalékos lehetősége arányosan oszlik meg. Közel 30%-ra tehető azoknak az aránya, akikkel abszolút semmilyen kapcsolat nem kezdeményezhető és ők sem nyitnak erre, 60%-uk pedig a

³⁶ 10. melléklet

családjából hiányzó szülő szerepével ruházza fel a nevelőjét és tekinti édesanyjának vagy édesapjának.

Egyre csökken azoknak a gyermekeknek a száma, akik bizalmas viszonyt alakítanak ki nevelőjükkel. Egyre több a különböző okból deviánssá vált gyermek, akik bizalmatlanabbak is társaiknál. Manapság már nincsenek, vagy csak kevés olyan fiatal van a csoportban, akiben meg lehet bízni. Korábban voltak olyan gyermekek, akik ha nem is árulták el társaikat, mégis információt szolgáltattak nevelőik részére. Biztosítva ezzel azt, hogy ártatlan társaikat ne érje büntetés, de már nincs olyan felnőtt személy, akit beavatnak mindenbe. Nem segítőként, hanem ellenfélként tekintenek nevelőikre és állandó a felnőtt- gyermek ellentét. Vannak olyan fiatalok, akik az idejük nagy részét szökésben töltik, velük a bizalmas kapcsolat kialakítása már emiatt is problémába ütközik.

Kérdésemre elmondta, hogy csoportjában, a többihez hasonlóan, gyakori az agresszió. Másként nem is képesek a fiatalok cselekedni, hiszen körülbelül 30%-uk ugyanezt látta maga előtt fiatalabb korában. A nevelő rávilágított arra, hogy a speciális gyermekotthonokban ugyanaz a hierarchikus rendszer épült ki, mint a börtönökben. A „nagyobb” nem minden esetben segíti „kisebb” társát, csak ellenszolgáltatásért cserébe, ezek viszont mindig súlyos dolgok. A nevelői eszköztárat kifogyhatatlannak tartja, ennek ellenére 90%-uknál a dohányzás a bevált módszer, mint agressziócsökkentésre alkalmas szer. Emellett gyakran alkalmaznak fegyelmezést vagy különböző megvonásokat. Reform gondolkodásúnak tekinthető az interjúalany abból a szempontból, hogy a büntetés szót eltörölné a pedagógia ezen területéről. Helyette a jutalmazást vezetné be mint pozitív megerősítést. Ha a fiatal rosszat cselekszik, nem büntetést kap, hanem a jutalmát kockáztatja.

A fiatalok agresszivitása mögött véleménye szerint a honvágy és a bezártság ténye áll. Az agresszivitást megelőzve konfliktuskezelési megoldásként a pszichológusok által tartott csoportfoglalkozásokról számolt be, illetve azokról a hét lezárásaként zajló beszélgetésekről, amelyeken a fiatalok magatartását értékelik.

A javító-nevelés megvalósításának egyik eszköze az a pedagógiai szerződés, amelyet minden fiatal aláír az otthonba való bekerülésekor, ezzel elfogadja az intézmény szabályait. Igyekeznek nyomatékosítani a fiatalok között, hogy minden tettük - legyen az akár pozitív vagy negatív kimenetelű - hatással van csoportjukra. A negatív cselekedetek leépíthetőek, ha a fiatalok megfelelően vannak foglalkoztatva. Így törekednek állandó program biztosítására, mind szellemi mind a sporttevékenységek terén. A destruktív viselkedésük módosítására al-

kalmazott sportfoglalkozások, a nevelő elmondása alapján, rendkívül jó motivációs forrásnak is tekinthetők.

A csoportban megvalósuló foglalkozások: hittan, kamasz-parti (zenés szórakozási lehetőség), meditációs szakkör, labdarúgás, pingpong bajnokság, vers-, és prózamondó versenyek, Ki mit tud?- ok, kézműves és fazekas szakkörök, könyvklubok.

A fiatalok intézet utáni életútjáról nincs konkrét visszajelzésük, ugyanis nincs olyan egységes adatbázis, amellyel követhető lenne a növendék. Az intézményben eltöltött 4 éve alatt a nevelő csak 3-4 olyan fiúra emlékszik vissza, akik szakmával távoztak.

A fiatalok reszocializációja a családot pótló környezet kialakításával történik, élükön a női és férfi nevelőkkel, akik anya és apa modellként vesznek részt a fiatalok életében.

A csoport nevelője elmondta, hogy némely gyermek olyan destruktív előélettel érkezik az otthonba, hogy két év kevés arra, hogy teljes értékű emberként adják vissza a társadalomnak. Amikorra már sikerül elnyerniük a gondozott bizalmát, már el is kell engedniük, hogy saját életet kezdjen és csak remélik, hogy meg tudja állni a helyét.

5.5.5 V. csoport³⁷

Az V. csoport feladata a pszichés problémákkal küzdő gyermekek befogadása. A növendékek életkorukat tekintve 15 év körül mozognak, de van a csoportnak 13 éves és a 18. életévét hamarosan betöltő lakója is. A fiatalok közül mindannyian szívesen válaszoltak a kérdéseimre, így 7 interjút sikerült készítenem ebben a lakóegységben.

A fiatalok vegyes családi háttérrel rendelkeznek. Több növendék mögött már nem állnak szülők. Ennek két oka van: a velük való kapcsolattartás hiánya vagy korai haláluk. Csupán három növendék számolt be arról, hogy anyjával vagy apjával jó viszonyt ápol. Egy esetben pedig, a családban az édesanya helyét nevelőanya tölti be, akivel a fiatal sikeresen megtalálta a közös hangot. Egy gyermek nem tartja szüleivel a kapcsolatot, viszont a nénjével és a nagymamájával kitűnő kapcsolatot alakított ki. A fiatalok ebben a csoportban is több testvérrel rendelkeznek, így elmondható róluk, hogy nagycsaládból származnak.

A csoport minden tagja tartja a kapcsolatot hozzátartozóival. Ha szülői háttér nem áll mögötte, akkor a testvéreivel, vagy a nagyszüleivel beszél telefonon vagy oda látogat haza, lehetőség szerint. Az egyik növendék hazautazhatott karácsonyi szünetre, de elvették tőle ezt a

³⁷ 11. melléklet

lehetőséget, mert szilveszterkor a rendőrök hozták vissza az otthonba bedrogozva. A kapcsolattartás formái a személyes találkozás és a telefonon való beszélgetés. Emellett a mai kor kommunikációs lehetőségeit kihasználva a fiatalok gyakran beszélgetnek hozzátartozóikkal az interneten, amelyet a csoportokban található számítógépeken keresztül érhetnek el.

A csoport legtöbb lakója pozitív élményével kapcsolatban családját említette meg. Ketten az idei szilveszterükről meséltek, egy fiatal az unokaöccsének megszületéséről, még ketten pedig arról, amikor hazautazhattak családjukhoz. Két olyan növendékkel készítettem interjút, akik sem pozitív, sem negatív élményt nem tudtak megemlíteni. A negatív élményeikről is meséltek a fiatalok. Egyikük kiemelte, hogy legkevésbé szívesen a rendőrségi ügyeire gondol vissza, hárman az otthonba való bekerülésüket, ketten pedig szüleik halálát említették meg. Csupán egyetlen fiatal volt, akinek sem pozitív, sem negatív élmény nem jutott eszébe.

Az interjú során, az élményeket követően, a társaikhoz fűződő kapcsolatukról kérdeztem a fiúkat. A hét megkérdezett fiatal közül csupán ketten mondták azt, hogy jó a kapcsolatuk a társaikkal. Ez rendkívül kevés, a többi csoportban adott pozitív válaszok arányához képest. A fiatalok, akik jó kapcsolatról számoltak be, hozzátették, hogy a csoport élete természetesen nem zökkenőmentes. Két fiatal is negatívan festette le a csoportkohéziót, de hozzátették, ők „magányos farkasok”, gyakran elvonulnak egyedül a saját szobájukba, nem szívesen kezdeményeznek interakciót. Van, aki számára visszatartó erővel bír az, hogy nemsokára tárgyalása lesz, így nem keveredhet konfliktusba. Két fiatal beismerte, hogy már régóta az otthon lakója, (egyikük 1 éve és 7 hónapja), mégsem tudtak még beilleszkedni a csoportjukba. Egyiküknél ennek oka az, hogy társai gyakran csúfolják, amit ő nem tud kezelni, ezért gyakran verekedés alakul ki a verbális agresszióból. A 7 fiatalból csak egyikük adott semleges választ a kérdésre, tehát sem baráti, sem ellenséges kapcsolatban nem áll a csoport tagjaival.

A kapcsolatrendszerüket követően a kinti iskolai teljesítményükről kérdeztem a fiatalokat. Az érdemjegyeik átlagosan a közepes körül mozogtak. Egyikük többször is, három alkalommal ismételte a 3. osztályt. Az 5. interjúalanyom a 13 éves kora ellenére csupán a 3. osztályt végezte el, feltehetőleg a sok hiányzás miatt értékelhetetlennek nyilvánították a tanéveit. A kedvelt tárgyaik között szerepeltek készségtárgyak, illetve a matematika és a magyar nyelv és irodalom. A tanáraikkal való viszonyáról csak egy fiú beszélt, elmondta, hogy ő „csak bejárt az iskolába és elvult ott, kapcsolata nem volt a tanáraival”. Az osztályfokokat tekintve vegyes képet kaptam. A 3. osztálytól a 10. osztályig végezték el a csoport tagjai a kinti iskolát.

A belső iskolában folytatott tanulmányi eredményükről elmondható, hogy markáns javulást mutatnak a külső iskolaihoz képest. Minden tanuló jó és kiváló eredmény között mozog. A

tanulási motiváltságuk azzal is összefügg, hogy az iskolai eredményük alapján kerül kiszámításra a hétvégi kimenőjük időtartama.

Az egyik interjúalany elmondta, hogy kedvenc tanárai közé tartozik a matematikát tanító pedagógus. Kérdésekre elmondta, hogy a személyisége motiválja őt a tanulásra.

A pedagógusokkal és nevelőkkel kialakult kapcsolatukról kérdezve őket, átlagosan pozitív képet kaptam. Többségükkel a fiatalok jó kapcsolatot ápolnak, mégis eltérő véleményük van azzal kapcsolatban, hogy ha problémájuk adódik, szívesen vagy ódzkodva fordulnak-e nevelőikhez. Ebben a csoportban csupán egyetlen fiatal emelte ki, hogy van olyan nevelő, akire anyaként tekint. A hét interjúalany közül hárman elmondták, hogy van olyan személy, akit jobban kedvelnek, mint a többi nevelőt, de az ő személyiségjegyeire rákérdezve nem tudtak konkrét választ adni.

A csoport szabadidős tevékenységei szinte teljes hasonlóságot mutatnak az eddig bemutatott lakóegységek lakóival. A fiatalok előszeretettel töltik szabadidejüket sporttevékenységekkel, mint például a labdarúgás és az asztali foci. Emellett többen hallgatnak zenét és néznek televíziót (Éjjel-nappal Budapest) szabadidejükben, vagy töltik idejüket a manapság népszerű közösségi oldalon. Egy ember olvas kedvtelésből és egyikük szívesen rajzol. Egy fiatal az előbb felsorolt tevékenységek közül egyiket sem űzi szívesen. Ő, amikor lehetősége adódik, a szobájában elvonulva gondolkodik azokról az időkről, amikor még otthon volt és tervezi a gyermekotthon utáni életét.

A csoport agresszivitásáról kérdezve a 7 interjúalanyból 5 azt válaszolta, hogy mindennaposak a verekedések, amelyek itt is, mint a többi csoportban a verbális agresszióból alakulnak ki. Többen is elmondták, hogy a nevelők nem tudnak olyan mértékű büntetést adni számukra, amely visszatartaná őket attól, hogy a csoport hierarchiájában elfoglalt helyüket megvédjék. Csupán egy növendék vallotta be, hogy belekeveredik verekedésekbe, de a szankcióktól való félelme néha elég erős ahhoz, hogy visszatartsa ettől. Két csoporttag válaszolta csak azt, hogy ők soha nem verekednek, számukra nem éri meg a probléma generálása. Egyikük igyekszik a társaira is hatni és kezelni a csoportban keletkező konfliktusokat.

Az intézet utáni tervekről kérdezve ketten nem tudtak konkrétumokat említeni. Aki tervezi már a jövőjét, ő az intézetből kikerülve visszakerül a régi gyermekotthonába. Nagykorúvá válva szeretne egy családi házat vásárolni és magához venni két kisebb testvérét. Úgy gondolom, hogy a felelősségérzet és a testvérei iránt érzett elkötelezettsége megfelelő motivációt jelenthet a fiatal számára, hogy a reszocializáció folyamatán megfelelően végighaladva a társadalom hasznos tagjává váljon. A szakmák közül a csoportban nagy népszerűségnek örvend

a rendőr, a kamionos és a szakács. Többen tervezik azt, hogy az intézetből való kikerülésüket követően hazaköltöznek családjukhoz.

Az 5-ös csoport nevelőjével való interjúkészítésből³⁸ megtudtam, hogy a csoport feladata a pszichés problémákkal küzdő gyermekek befogadása és reszocializációja.

Elmondta, hogy jó kapcsolatot ápol a növendékekkel, de véleménye szerint egyikük sem tekint nevelőjére példaképként és általában mindannyian bizalmatlanok a felnőttekkel szemben. A bizalmas viszony kialakulása rendkívül gyermekfüggő, az eddigi tapasztalatuk miatt nehéz a bizalmukat elnyerni.

Az agresszió megjelenésére vonatkozó kérdésekre elmondta, hogy egymással szemben gyakran agresszívak. Autoagresszivitás abban az esetben fordul elő, ha a gyermek figyelemfelkeltésként alkalmazza. Az erőszak kezelésére a legjobb módszernek a korai reakciót tartja és azt, hogy a fiatalok a nevelőjükkel közösen leülve átbeszéljék, milyen más alternatívái vannak a konfliktuskezelésnek.

Az agresszivitás hátterében álló oknak a bezártságot és a honvágy okozta frusztrációt tartja. Úgy gondolja, hogy a fiatalok motiválhatósága változó és a motiváció tárgya is; előfordul, hogy valaki semmivel, vagy például szerepléssel ösztönözheti.

A csoportjában megvalósuló foglalkozások hasonlóak, mint a többi csoportban. Törekszik arra, hogy minden tevékenységbe bevonja a csoport tagjait és a lehető legtöbb lehetőséget megragadjja, hogy sportolási lehetőséget biztosítson a fiúknak.

Az intézet utáni életút lehetőségeire rákérdezve elmondta, hogy egy kimutatás alapján az otthonból kikerülő fiatalok közel 60%-a sikeresen beilleszkedik a társadalomba. Azért, hogy ezt elérjék, biztosítják számukra a családmódellet és azt, hogy minél önállóbbak legyenek, az intézet elhagyásakor.

5.5.6 VI. csoport³⁹

A 6-os számú csoportban 6 fiatallal készítettem interjút. A jellegét tekintve pszichés problémákkal küzdő fiatalok nevelését célozta meg. A csoport tagjainak átlagéletkora 14-15 év körüli.

³⁸ 12. melléklet

³⁹ 13. melléklet

A 6 fiatalból ketten nem tartják a szüleikkel a kapcsolatot. Egyiküket a nagymama neveli, mivel 1 éves korában mindkét szülője elhagyta. A másik fiatal november óta nem beszélt édesanyjával, édesapja pedig elhunyt. A többi lakó jó kapcsolatot ápol a szüleivel. A szülők többsége alacsony iskolázottságú, alkalmi vagy betanított munkásként dolgozik. Az egyik interjúalany szülei jelenleg végzik esti iskolában az általános iskola 7. és 8. osztályát. A fiatalok mindannyian nagycsaládból származnak. Többségüknek 5-6 testvére van.

A családjukkal való kapcsolattartásról szűkszavúan beszéltek. Csak egyetlen fiatal nem tartja a kapcsolatot a szüleivel. A többiek napi vagy heti gyakorisággal telefonálnak a rokonokkal, kapnak otthonról csomagot vagy látogatnak haza.

Az örömteli élményekről kérdezve őket 2 fiú az otthon eltöltött napjairól mesélt, egyikük pedig arról, amikor édesanyja ellátogatott a küzdősport-versenyére. 3 fiatal nem tudott olyan élményt felidézni, amelyre szívesen emlékezne vissza. Negatív élmények között csak egy növendék említette az intézetben eltöltött napjait. Egy fiatalnak nincsenek rossz emlékei, ketten pedig nem szerettek volna róla beszélni. Egyikük rossz élménye, amikor a karácsonyi szünetre nem látogathatott haza a családjához. Az egyik fiú elmesélte, hogy rosszul érezte magát, amikor a 14 éves nővérét a szokások szerint férjhez adták, amire a szülei annyira büszkék voltak, ő úgy érezte, hogy elhanyagolják.

A társaikkal való kapcsolatukról eltérő válaszokat adtak. A 6 interjúalanyból 3-an sikeresen megtalálták a közös hangot a többi fiatalal. Egyikük magányos farkasnak vallja magát, így a kontaktust is kerüli a csoport többi tagjával. A szabadidejét szívesen tölti a szobájában elvonulva, így a konfliktusokat is el tudja kerülni, mivel nemsokára tárgyalása lesz. Ketten nem ápolnak jó kapcsolatot társaikkal, egyikük elmondása alapján, ebben a csoportban senki nincs jóban senkivel. A fiataloknál már az is ellenszenv kiváltására adhat okot – az egyik interjúalany elmondása alapján – ha egyikük a másikhoz odamegy vagy a nevelőjükkal nem adekvát módon beszél.

Ezt követően az eddigi iskolai teljesítményükről kérdeztem őket. Többségük az intézménybe való bekerülésüket megelőzően az 5.-6. osztályba járt, 1 fiatal 4.-be, ketten 5.-be, ketten 6.-ba és egy fiatalkorú 9. osztályt végezte el. Többen kényszerültek osztályismétlésre, egyikük 7.-ben, másik pedig 5. osztályban ismételt. Érdemjegyeiket tekintve vegyes képet mutatnak, az elégtelentől a jó osztályzatig. Csak egy növendék számolt be arról, hogy volt kedvenc tárgyai, a készségtárgyak. A többiek csak negatív impulzusokkal emlékeznek vissza volt iskolájukra. Egyikük elmondása alapján 9. osztályban rászokott a kábítószerekre, füre, Speedre, Extasy-ra, gyakran lőtte is magát. A tanáraival örökké konfliktusba keveredett, állí-

tása szerint végére a tanárai már ösztönözték, hogy hagyja el az iskolát. A 4-es számú interjúalany 2-es érdemjeggyel végezte el a 6. osztályt, de ő erre büszke, véleménye szerint tőle ez nagy teljesítménynek számít. Az 5-ös számmal ellátott interjú alanya jó tanulónak vallotta magát. Amivel szerinte problémák voltak, az a magatartása. Emiatt több iskolából is eltanácsolták.

A jelenlegi iskolai osztályfoka többségüknek megegyezik azzal, amelybe kint jártak. A jegeik sokkal jobbak, mint a kinti iskolában. Ezzel ellentétben az iskolához és a tanuláshoz való viszonyuk markánsan nem változott. Volt, aki hozzáfűzte, csak azért jár be az iskolába, mert kötelezővé teszik. Egyikük tudja, hogy 4,2-es a tanulmányi átlaga, viszont elmondása alapján nem tudja, hogy ez mit jelent. Akad olyan fiatal is, aki egyáltalán nincs tisztában a tanulmányi eredményével. Csupán ketten alkottak pozitív véleményt az iskoláról. Egyikük november óta az otthon lakója, azóta elmondása alapján jól alakulnak a tanulmányai. A másik fiatal szerint itt könnyű tanulni, az eddigi iskolái nehezek voltak önmagához képest. Itt viszont van olyan fiatal is, akivel együtt tanulnak. Először nem volt zökkenőmentes a kapcsolatuk, a probléma tettelegességig is fajult, de azóta jó csapatot alkotnak.

A nevelőikkel kialakított kapcsolatukról kérdezve őket megtudtam, hogy a többségük jó viszonyt ápol velük. Ők általában már az elejétől megtalálták nevelőikkel a közös hangot. Egyikük elmondása szerint, csak az egyik nevelővel nehezebb, mert ő szigorúbb a többiekénél. Általában ahhoz fordulnak szívesebben, aki megértő. Csupán egy fiatal nem jön ki jól a nevelőivel, saját hanyagsága miatt. Elmondta, hogy 1 nevelő van, akiben megbízik, mert ő akkor is meglátja benne a jót, amikor rossz magatartást tanúsít.

A szabadidős tevékenységeik megegyeznek a többi csoportban élő fiatalokéval. Legtöbbször a televízió nézést jelölték meg. Ezt követte a pingpongozás, a labdarúgás, majd az alvás és a gondolkodás. A fiatalok nagyon jó eredményeket érnek el a speciális gyermekotthonok között megrendezett versenyeken, első és negyedik helyezést is elértek már.

A csoportban megjelenő agresszivitással a 6 fiatalból 4-en egyetértenek. Elmondásuk alapján gyakran kötekednek, „ölik egymást”. A büntetéstől egyáltalán nem tartanak. Egyikük meg is indokolta erőszakosságuknak okát: mivel be vannak zárva és el kell egymást viselniük, idegrendszerük nem bírja ezt a feszültséget. Két fiatal nem tudott válaszolni arra, mennyire agresszívak a csoport tagjai. Egyikük azzal indokolta válaszát, hogy ő még csak 3 hónapja tagja ennek a lakóegységnek.

A jövőbeli terveiről a megkérdezettek közül csak egy fiatal nem tudott mesélni. Neki 1,5 évet kell még ebben a gyermekotthonban eltöltenie, így még nem tervez. Annyit tudott hozzáfűzni, hogy a 10. osztályt el akarja végezni, hogy megszerezhesse a fegyverengedélyt.

6 társa rendelkezik tervekkel a jövőre nézve, mindannyian a családjukkal kapcsolatos álmaikról meséltek. Szerepelt ebben esküvő, szülőkhöz való hazaköltözés és továbbtanulás is. Aki rendelkezik elképzeléssel arról, hogy milyen szakmában szeretne dolgozni, az autószerelő és a szakács szakma között hezitál. Az egyik fiatal válaszából kitűnt, hogy nem rendelkezik realitásérzéssel az iskolázottsági fok és munkáért kapott bér közötti kapcsolatáról. Elmondása alapján barátnője 2 év múlva végez egy közgazdasági szakközépiskolában és ezt követően bankban fog elhelyezkedni, ahol a növendék szerint a keresete el fogja érni a havi félmillió forintot.

A 6-os csoport nevelője⁴⁰ kérdésekre elmondta, hogy a fiatalok az otthonba bekerülve nagyon bizalmatlanok a felnőttekkel szemben. Ez abból adódik, hogy nagyon sok negatív tapasztalattal rendelkeznek, így sok időbe telik, mire egy-egy fiatallal olyan jó kapcsolatot alakítson ki, hogy azt mondhassa, hogy akár példaképének is tekinti. Ennek ellenére úgy gondolja, hogy a legtöbb fiatal gond nélkül fordul hozzá problémájával, amiken ő a legjobb tudása szerint igyekszik segíteni.

Elismerte, hogy az ő csoportjára is jellemző az agresszió, ahogy a többi csoportra is. Apróságokból keletkeznek a konfliktusok, amiket általában beszélgetéssel el lehet simítani. Igyekszik arra törekedni, hogy a fiúk önállóan is képesek legyenek a konfliktusok kezelésére, ugyanis a kikerülésüket követően nem fog tudni mellettük állni. Ha továbbra is hirtelen haragúak maradnak, akkor ugyanazokat a hibákat fogják elkövetni. Autoagresszivitás általában akkor jellemző rájuk, ha fel akarják hívni magukra a figyelmet. A fiatalok többsége azért agresszív a társával, mert frusztrált a bezártság miatt és erős honvágy gyötri. A konfliktusmegoldás-fejlesztésére a legjobb lehetőségnek a beszélgetéseket tartja, például a hét végén lévő értékelő megbeszéléseket, amikor a hét történéseit elemzik. Emellett vannak csoportfoglalkozások is, amelyek megtanítták a növendékeket arra, hogy más elfoglaltsággal is eltölthetik az idejüket, mint az egymás elleni erőszakkal.

⁴⁰ 14. melléklet

Véleménye szerint a fiatalok személyisége és életszemlélete leginkább a példamutatással befolyásolható. Az intézményben maguk előtt látott pozitív példa remélhetőleg segítséget nyújt nekik abban is, hogy önállóan meg tudják állni a helyüket a kinti világban.

A motivációs bázisuk elég kevés. Többségük a sporttal motiválható vagy erős biztatással, amely meggyőzi őket arról, hogy képesek elvégezni a számukra kiadott feladatot.

Az intézet utáni életútnak negatív kimenetelét látja, mivel a fiatalok abba a problémás környezetbe kerülnek vissza, ahonnan kiemelték őket. Így újra belesodródhatnak a konfliktusokba, aminek kimenetele legközelebb már nem egy speciális gyermekotthon lesz, hanem a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézete. Annak érdekében, hogy ezt elkerüljék a fiatalok az otthonban eltöltött két évüket egy család-modellben élik. A női nevelőtől elsajátítják a női tevékenységeket, a férfi nevelőtől pedig a tipikus férfimunkákat, így ha önállóan kell boldogulniuk a kikerülést követően, arra is képesek lesznek.

5.6 Csoportok összehasonlítása

A csoportokban elhelyezett fiatalokról elmondható, hogy mindannyian 13 és 18 éves életkor közöttiek. Ez abból következik, hogy törvény szabályozza a speciális gyermekotthonban elhelyezhető gyermekek életkorát. A növendékek 12 éves koruktól 18 éves korukig lehetnek az otthon lakói, kivételes esetben már 10 éves korukban bekerülhetnek, de erre az interjúkészítés szakaszában nem volt precedens.

Családi hátterük vegyes képet mutat. Általánosságban elmondható róluk, hogy nagycsaládból származnak, ritka az interjúalanyok között, akinek nincs testvére. Abban az esetben, ha tartják a családjukkal a kapcsolatot, szoros kötelék fűzi őket a rokonaikhoz. Ez abban is megmutatkozik, hogy a pozitív élményekről kérdezve őket, néhány kivétellel, egy családi pillanatot elevenítettek fel. Nem egy olyan fiattal készítettem interjút, akinek a családjával töltött pillanatok közül azok számítottak a legértékesebbnek, amelyeket a vendéglátóipari egységben alkohol fogyasztásával töltöttek. Néhány esetben fordult elő csupán az, hogy a családjával abszolút nincs kontaktja a növendéknek. Ebben az esetben a szülő már kiskorában elhagyta a gyermekét, hajléktalan vagy jelenleg törvényszegés miatt büntetését tölti. A fiatalok arra a kérdésre, hogy mi a szüleik legmagasabb végzettsége vagy a jelenlegi foglalkozása csak néhány esetben tudtak adekvát választ adni. Az interjú során többször adtak olyan válaszokat, amelyből levonható, hogy nem rendelkeznek kellő ismerettel az őket körülvevő világ-

ról. Erre lehetett következni több esetben az iskoláról való beszámolójukból. Így például az egyik növendék véleményéből az iskolai végzettség és a munkáért kapott fizetés párhuzamával kapcsolatban.

A gyermekotthonban kialakult baráti kapcsolatok felszínesnek mondhatóak. Rendkívül kevés esetben értékelték a fiatalok barátságként az ott kialakult kötelékeket. A növendékeket összekötő kapocs szinte kizárólag érdekből alakult ki. A nevelőkkel készített interjúkból kiderült, hogy a speciális gyermekotthon hierarchiarendszere tükörképe a büntetés-végrehajtási intézetekének. A piramis csúcsára a legerősebb fiatal kerül, az intelligencia-szint által való feljebbkerülés nagyon ritka. A piramis egyes szintjei alatt lévő növendékek a fölöttük állóknak engedelmességgel tartoznak, amelyért általában védelmet kapnak. Nem ritka a „csicskáztatás” sem, amely a pozícióban feljebb álló személy kiszolgálását jelenti. A csoportok élén a csoporttitkár áll, akiket a nevelők bíznak meg ezzel a posztal. Általában az a fiatal nyeri el ezt a címet, aki a többiek felett tekintéllyel bír és hallgatnak a szavára. Az egyik nevelővel készített interjúból kiderült, hogy nem mindig szerencsés azt a fiatalot titkárnak kinevezni, aki a legerősebb. Nevelő jellegű célzata lehet, ha azt emeli ki, aki okosabb a többiekénél. Így bemutatva azt, hogy az eszes többre viheti az erősnél.

A fiatalok iskolai teljesítményéről általánosan elmondható, hogy a belső tanulmányi eredményük sokkal jobb, mint a külső. A kinti tanintézményekben ritka volt a jó tanulmányi átlag, többségük az elégséges osztályzatot érte csak el. Több esetben fordult elő az, hogy a tanévben elért eredményei értékelhetetlensége miatt a fiatalot osztályismétlésre kötelezték. A külső iskolát sokan nem kedvelték, így a pedagógusokkal sem ápoltak mély kapcsolatot. Ezzel szemben a belső iskolai teljesítményük jelentős javulást mutat. Tanáraikhoz a tanulók többsége, elmondása alapján szívesen fordul, mert megértőek, nyitottak és segítőkészek velük. A belső iskolában tanító tanárok egy része a zalaegerszegi Béke ligeti Általános Iskola, Speciális Szakiskola és EGYMI-vel áll szerződésben. A többi tanárt az otthon szerződteti. A tanárok megtalálják az összhangot a fiatalok életkori sajátosságai, speciális szükségletei és a Nemzeti Alaptanterv elvárásai között. Annak ellenére, hogy a tanulók kedvelik pedagógusaikat és szívesen fordulnak hozzájuk, a tanárok személyisége nem motiválja őket a tanulmányaikban.

A növendékek szabadidős tevékenységei sokban hasonlítanak a speciális gyermekotthonban nem élő kortársaikéhoz. Szívesen sportolnak, például konditerembe járnak, vagy fociznak. Emellett többen említették meg a televízió nézést, a zenehallgatást, az internetezést. Rendkívül kevesen olvasnak szabadidejükben. Többségük csak abban az esetben vesz a kezébe könyvet, amennyiben kötelezve van rá. Úgy gondolom, ez egy szükséges rossz, mivel a

nevelők kezében nem áll más eszköz az olvasóvá-nevelés terén, de a kötelező jellegével még inkább elveszti vonzerejét a fiatalok körében.

Az otthonba bekerülő gondozott és nevelője közötti összhang megtalálása sok időt vesz igénybe. Ezekre a fiatalokra jellemző, hogy rendkívül öntörvényűek, így sok időbe telik, mire elfogadják az otthon által támasztott követelményeket, engedelmeskednek a szabályoknak. Az összecsiszolódást követően a fiatalok többsége, akik mögött egyáltalán nem vagy csak csonka szülői háttér áll, általában nevelőiket szülői szereppel ruházzák fel. Ottlétemkor több esetben is tapasztaltam, hogy a több fiú is női nevelőjét „mamának” szólította. Ez a hiányos anyagyermek kapcsolatra utal. A nevelő személyiségével és hozzáállásával a fiatalok szemében példaképként jelenik meg. Felnéznek rá és hallgatnának a szavára, akkor is, ha ezt az otthon szabályzata nem követelné meg tőlük. A gondozott szemében a nevelő addig tekinthető példaképnek, amíg ki nem kerül az otthonból. Ezt támasztja alá az is, hogy nincs olyan rendszer kialakítva, amely utánköveti a régi növendékeket. A nevelő minden fiatallal nem csak felszínes kapcsolatot ápol, figyelmet fordít a személyiségének megismerésére és a bizalma elnyerésére. Csak ezzel a módszerrel lehet hatékony a fiatal reszocializációs nevelése, ha megbízhat pártfogójában, segítségért fordulhat hozzá és tisztában lehet azzal, hogy a nevelő segítő szándékkal fordul feléje. Így képes csak elnyeri a gyermek bizalmát, mivel ő tapasztalatával egy beszélgetés alapján képes kiismerni a felnőtteket.

Mind a hat csoportról általánosan elmondható, hogy rendkívül agresszív fiatalok alkotják. A kiindulási pontja általában verbális abúzus, mely tettelegességbe torkollik. Ezek a fiatalok rendkívül gyenge konfliktuskezelési- képességgel rendelkeznek. A nevelőknek viszonylag kevés eszközük van arra, hogy ezeket kezeljék. Többségében két módszert említettek meg: a beszélgetés és a pszichológusi segítségnyújtás. A legtöbb nevelő már igyekszik csírájában elfojtani a nézeteltéréseket. Ezeknek hátterében többnyire a fiatalok honvágya és a bezártság keltette frusztráció áll.

A fiatalok többsége rendelkezik tervekkel a jövőre vonatkozóan. Ahogy a dolgozatomban több alkalommal említettem, úgy gondolom, hogy a javító-nevelés egyik fontos alappillére lehet a növendékek vágyaira építés. Ezek inspiráló hatással lehetnek az otthonban eltöltött évek alatt a pozitív irányba történő személyiségváltozásra, a való életbe kikerülve pedig a sikeres helytállásra. A legtöbb terv a szakma elsajátítására és a családalapításra vonatkozik. Van olyan növendék, aki a speciális otthon elhagyását követően, életkora miatt az előző gyermekotthonába kerül vissza. Többen említették lehetőségként az utógondozást, amely a

fiatalt 2 éves koráig támogatja. Lehetőséget nyújt egy lakásotthonba való bekerülésre, így a volt növendék fokozatosan tanulja meg az önellátást.

6. Összegzés – Javaslattétel

A kutatás rámutatott arra, hogy néhány kivétellel minden fiatal rossz tanulmányi eredménnyel zárta a külső iskolai tanulmányait. Többen alig jártak be iskolájukba, rengeteg igazolatlan hiányzást felhalmozva ezzel. Néhány növendék beismerte, hogy a közoktatási intézményekben több alkalommal fogyasztottak alkoholt és tudatmódosító-szereket. Úgy vélem, hogy a jelenlegi iskolarendszer nem áll készen arra, hogy a súlyos magatartási rendellenességet mutató fiatalokat nevelje, tanítsa.

Kutatásomat két hipotézisre építettem. Vélelmeztem azt, hogy a pedagógusok és nevelők kezében kevés hatékony eszköz van a tanulási-, és magatartási zavarok háttérbe szorítására. Az elkészített interjúim során arra a következtetésre jutottam, hogy a beszélgetés módszerén kívül, amelyet minden nevelő megemlített és a pszichológusok munkáján kívül nem alkalmaznak más módszert a konfliktuskezelés-képesség fejlesztésére. *Így az első hipotézisem igaznak bizonyult.* Az előző kutatásom során, a fiatalkorúak büntetésvégrehajtási-intézeteibe betekintést nyerve, kidolgozott módszerekkel találkoztam- többek között zene,- és drámafoglalkozásokkal -, amely hatékonyak bizonyultak ennek a képességnek a fejlesztésére. Az oktatás területén a Kecskeméti Fiatalkorúak Büntetésvégrehajtási-intézményében oktató pedagógusok alkalmazzák a projekt módszert, amivel a tanulók sikeresen sajátítják el a kötelező tananyagot, érdekes, motiváló és segítő környezetben. Úgy gondolom, a fiatalok korukból és etnikai hovatartozásukból kifolyólag rendkívül fogékonyak a zenére. Ezt gyümölcsöztetve ajánlanám zenefoglalkozások szervezését, amely során a fiatalok megismerhetik a csapatmunka előnyeit. Segítséget kapnak érzelmeik kifejezéséhez, fejlődik figyelmük és koncentrációjuk, szépérzékük. A zene harmonizálja a személyiséget, csökkenti a hétköznapi feszültségét, fegyelemre és összpontosításra nevel. Emellett sikerélményt nyújt, megtapasztalhatják általa a kapcsolatteremtést, a kérést, az adást, az elfogadást, a küzdést és a kompromisszumra való hajlandóságot.

A drámajátékok alkalmazása során a fiatalok eljátszhatják a közöttük felmerülő konfliktusokat. Lehetőséget kaphatnak arra, hogy bizonyos nézeteltéréseket más befejezéssel játszanak el. Így meggyőződhetnek arról, hogy nem csak a fizikai agresszióval oldhatóak meg a problémák. A drámajáték lehetőséget biztosít arra, hogy egymás helyébe képzeljék magukat, így

például a bántalmazó megismerheti a bántalmazott életét, megtapasztalva ezzel azt, milyen érzéseket váltanak ki ezzel társukból.

A második hipotézisem a nevelők fiatalokra gyakorolt hatására vonatkozott. Feltételeztem, hogy a nevelők jelentős hatással vannak a fiatalokra, példaképként tekintenek rájuk. A legtöbb fiatal megtalálja nevelőjével a közös hangot. Az apa,- és anya-ideál hiányából fakadóan pótszülőként tekintenek rájuk. Szívesen fordulnak hozzájuk problémáikkal, de bizalmukat nagyon nehéz elnyerni. Úgy gondolom, hogy a fiatalok bizalmas kapcsolatuk ellenére csak addig tekintenek nevelőjükre példaképként, ameddig az otthon lakói. A kikerülést követően kevés esetben ad biztos alapot az általuk nyújtott minta. A növendékek legtöbb esetben 16 éves korukban kerülnek az otthonba, amikor már olyan kifejlett személyiséggel rendelkeznek, amelyet nehezen képes már egy felnőtt személy befolyásolni. Reszocializációjuk kevés esetben mondható sikeresnek. Ezért is tartja több nevelő rossz megoldásnak azt, hogy a fiúk csak 2 évet tölthetnek el az intézményben. Többségük – az ő szavaikkal élve – a túlélésre játszik. A benn töltött idő alatt elfogadják a szabályokat, de a kinti életük során ezeket már nem ültetik be az életmódjukba. *Így a második hipotézisem részben igazolódott be.* Ennek ellenére úgy gondolom, hogy azok a pedagógusok, nevelők, akik lelkiismeretesen felvállalják e fiatalok nevelését, példaeértékű munkát végeznek.

Irodalomjegyzék

1. 1997.évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
2. Dr. Buda Béla (1998): A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
3. Dr. F. Földi Rita (2004): Hiperaktivitás és tanulási zavar. Comenius Bt., Pécs
4. Emberi Erőforrások Minisztériuma Zalaegerszegi Gyermekotthonának Szervezeti és Működési Szabályzata
5. Fekete Sándor (2001): Deviancia és társadalom. Comenius Bt., Pécs
6. Gerebenné Várbíró Katalin (1995): A tanulási zavarok jelenségének gyógypedagógiai pszichológiai értelmezése, In.: Zászkaliczky Péter: „...Önmagában véve senki sem...”: Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és határtudományainak köréből, BGGYF, Budapest
7. Haller József- Halász József- Mikics Éva (2003): Agresszió és stressz: okok és mechanizmusok. Magyar Tudomány; 8. lapszám
8. Jean Piaget (1988): A viselkedés, mint a fejlődés hajtóereje. Akadémiai Kiadó, Budapest
9. Nagy Sándor, Bencédy József, Kiss Árpád, Ágoston György (1979): Pedagógiai Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest
10. Népjóléti Minisztérium (1995): BNO-10 - A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása. Budapest
11. Pinczésné dr. Palásthy Ildikó (2004): Tanulási zavarok, fejlesztő gyakorlatok. Pedellus Kiadó, Budapest
12. Sarkady Kamilla –Zsoldos Márta (1992-1993): Konceptcionális kérdések a tanulási zavarok körül. In.: Magyar Pszichológiai Szemle (3-4), Akadémiai Kiadó
13. Siklós László (1979): Neveletlenek. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
14. Verterné Balog Angelika (2006): Ajánlások a pszichés fejlődés zavaival küzdő gyermekek kompetencia alapú fejlesztéséhez I. .suliNova Kht., Budapest
15. Volentics Anna (1999): Gyermekvédelem és reszocializáció. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest
16. Zsidi Zoltán (1995): Miért tette? Saját kiadás, Nagykanizsa